

DELRAPPORT 6 (9)

Lembyggsprojekt

1983

ÖCKERÖARNAS HISTORIA

Grötö — öns historia

MATERIALET ÄR INSAMLAT OCH NEDTECKNAT AV DELTAGARE I STUDIECIRKLAR

UTGIVET AV KULTURNÄMDEN I ÖCKERÖ KOMMUN I SAMARBETE MED

STUDIEFÖRBUNDET VILVENSÖLAN

INTRODUKTION

På Grötö har under våren 1983 10 personer träffats varannan vecka i gamla skolan för att gemensamt i studiecirkelform dokumentera sin ös historia. Man har utgått från egna erfarenheter, minnen, sägner, intervjuer, foton och olika dokument. Materialet som här redovisas är en första delrapport av dokumentationsarbetet.

Följande personer har medverkat i cirkelarbetet:

Ester Lindahl, Sven-Olof Eriksson, Ulla Eriksson, Ebba Eriksson, Arne Eriksson, Elsa Eriksson, Britt Ljung, Bodil Pernevi, Elsa Johansson och Gösta Johansson.

Vi tackar alla cirkeldeltagare för att vi fått möjlighet att publicera detta material, och vi riktar ett särskilt tack till cirkelledaren Britt Ingvarsson Ljung, som har fungerat som cirkelns sammanhållande kraft.

Öckerö den 10 september 1983

Öckerö kulturnämnd och Studieförbundet Vuxenskolas Öckerö avdelning.

Elsa-Greta Larsson

Elsa-Greta Larsson, kulturass.

Eivor Andersson

Eivor Andersson, studieorg.

Annika Sanmark-Karlberg

Annika Sanmark-Karlberg, kultursekr.

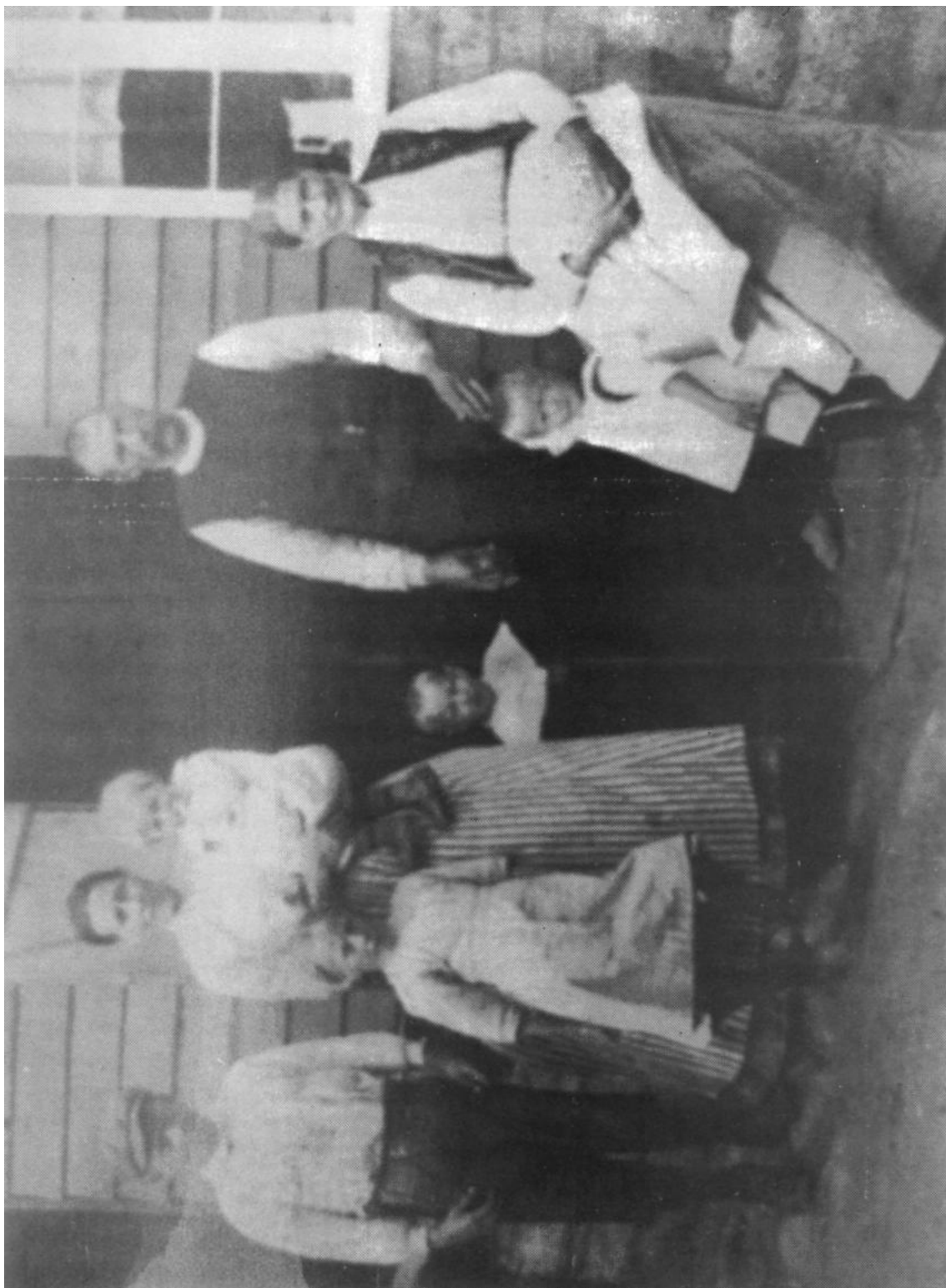
Berit Ölmedal

Berit Ölmedal, ordf.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Introduktion	1
I. GRÖTÖ	4
1. Dialektkarta	5
2. Dialektnamn/svensk benämning och ev. förklaring till kartan?	7
3. Utdrag ur jordebok	9
4. Grötös delning 1806	10
5. Inventering 1916	11
6. Ur Ingemar Bryngelheds släkthistoria	12
7. Överlåtelsehandling 1799	18
8. Skifteshandling 1897	20
9. Tillbakablick	22
10. Berättelsen om min stuga	28
II. SKOLAN	30
1. Anteckningar från skolarkivet på Öckerö	31
2. Utdrag ur examenskatalog 1900	32
3. Utdrag ur examenskatalog, Grötö folkhögskola 1907	33
4. Anteckningar angående skolförhållanden å Grötö 1919	35
5. Schema från 1919	38
6. Utdrag ur ordningsstadgan	40
III. PERSONINTERVJUER	43
1. Ester Lindahl: Mosters barn- och ungdomsminnen på Grötö	43
2. Gösta och Elsa Johanssons liv på Grötö	62
Litteratur	79

I. GRÖTÖ

1. Dialektkarta

I. DIALEKTKARTA

KARTAN ÄR UNDER ARBETE (-83)
FÖR EV. SYNPUNKTER, KONTAKTA CIRKELN!

2. Dialektnamn/svensk benämning och ev. förklaring till

Grötös karta

Dialektnamn	svensk benämning / ev. förklaring
<u>Berg</u>	
Nole opptaget	Norra upptagningsplatsen / Båtar drogs upp på land.
Skäggsen	Berget är plant.
Sôre opptaget	Södra upptagningsplatsen.
Svarta nesa	Svarta näsan / Berget är svart.
Sôhall	”Fårhällen” / Fåren släpptes iland. Berget plant.
Hummerkubeberget	Hummerkupor sattes utanför det här berget.
Grödö hövet	Grötö huvud / Högt berg.
Rulta	Rultig / Berget är ”rultigt”.
Valen	Högt berg.
Blåbärsberget	
<u>Grönområden</u>	
Stranna	Stranden
Koänga	Kornas hage / Fotbollsspel förr.
Bôsken	Busken / Samlingsplats på sommarsöndagarna, gamla och unga. Finns ej mer.
Friare bôskan	Samlingsplats för kvällssvärmeri.
Slätta	Heden
Nol lyckera	Norra Lyckorna
<u>Vikar och strandkanter</u>	
Båkta	Bukten
Sygestôva	Sjukstugan / Båtar som läckte, lades här för att gro igen.
Käringeviga	Käringviken / Kvinnornas badplats före baddräkternas tid.
Lôckeviga	Lyckeviken / Lyckan går ända ned i viken.
Döingeviga	Engelsmän blev begravda här omkring 1900.
Rangleviga	Rangelviken / Stenrangel.

Sôre Sôrekos	
Nore Sôrekos	
Trinnehamn	Trinda hamnen / Vid lågvatten hamnen rund (trind).
Rôsera	Rullstensås
Knôde sann	Knötösanden / Sandstrand.
Knôdhalsen	Knötö Halsen / Stranden smalnar av i en halsliknande form.
<u>Holmar och skär</u>	
Kubeskärt	Kupeskäret / Hummerkupor lades på tork.
Höveskära	Huvudskären
Stenvraget	Stenvraket / Enl. sägen: Två jättar kastar sten på varann. En jätte stod på Hönö ung. vid Fyren-Heden och en jätte på Grötö - men de nådde inte fram till varandra.
Gyltholmen	
Jättebröggera	Jättebryggorna / Stensamlingar.
Grôdô skär	Grötö skäret
<u>Dammar</u>	
Hövedammen	Huvuddammen
Slätthôlera	2 st. dammar på Slätta-Heden. Finns inte nu.
Nellies hola	Nellies håla (damm) / Närmaste granne hette Nellie. Också skridskodamm.
Lode länge	Lång smal damm. Skridskodamm.
Käll hall	Naturlig källa (numera borta).
Vibekärr	Vipekärr / Numera sankmark.
<u>Övriga områden</u>	
Ångbåtsbrögga	
Ernstes Hamn	Byggdes omkring ?
Bryngels	Fattig familj som bodde här i en grotta (sten).
Pantesten	Pantestenen / Man pantade sig vid kurragömmalek (Finns ej).
Kvarna	Kvarnen / Fanns omkr. 1855-1900.

3. Utdrag ur Jordebok

Personförteckning (1528 samt 1642), utdrag ur Jordebok.

År 1528 fanns Birger Mickelsen och Torkild på Grötö. År 1642 Jacob och Anders.

Mantalslängd 1801

	mantal	fönster
Petter Grotte, döttrar Pernilla och Johanna, dräng N. Son sjömannen Erik	1/4	3
Per Olsson, söner Johannes och Erik, pigan N.	1/8	4
Olof Olsson, dräng Anders	1/8	3
Artilleristen Anders Modig	i tjänst	1
Sjömannen Anders Nyman		
Jonas Bostedt	utfattig	

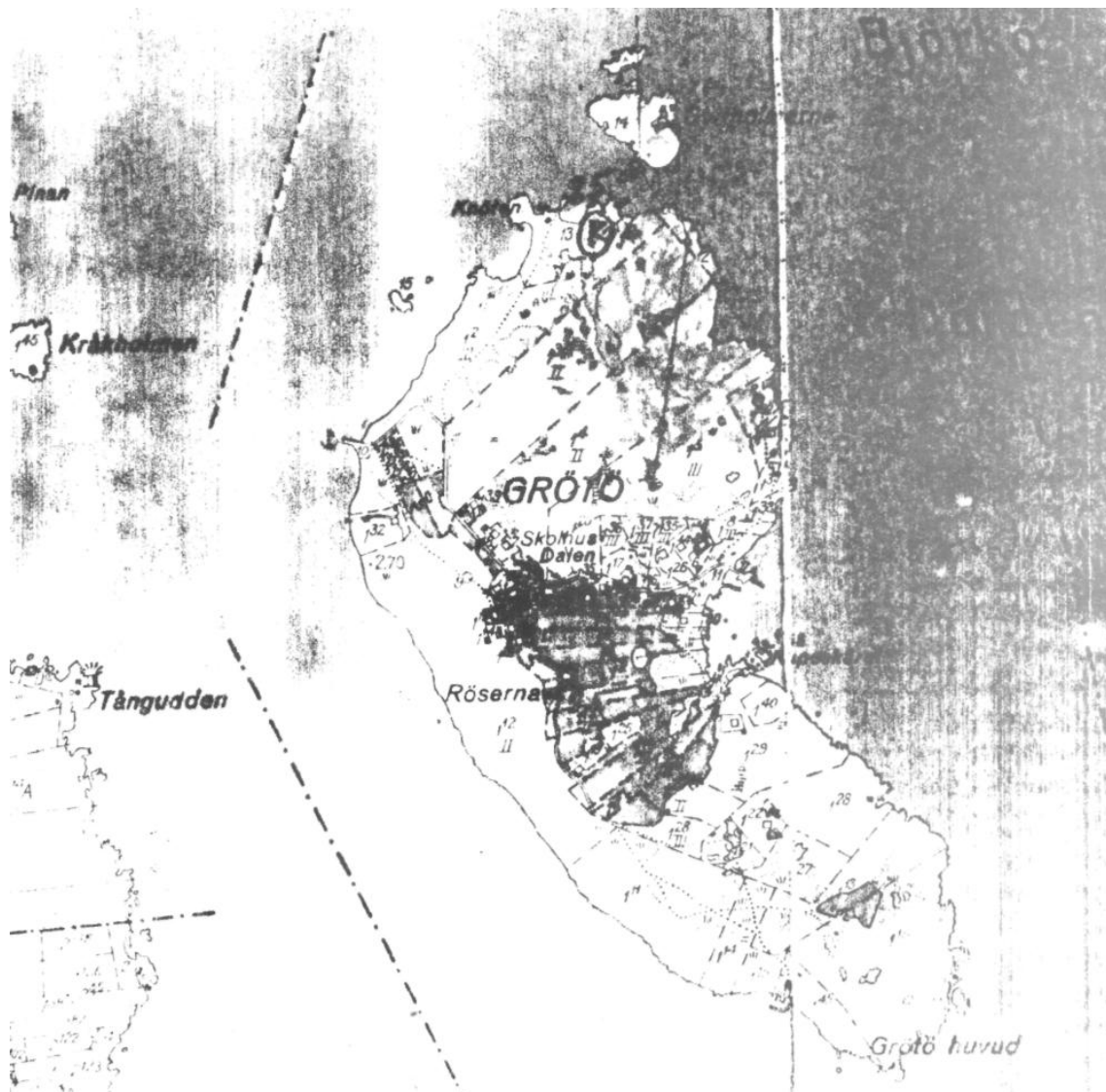
Folkmängden var 1801 mellan 20 - 25 invånare.

Petter Grotte ägde 1/4 mellan år 1766-1786, därefter stod sonen Lars som ägare tills han gifte sig och flyttade till Kalven. Sedan var Petter Grotte ägare på nytt.

Per Olsson var ägare till 1/8 åren 1766-1801.

Olof Svensson var ägare till 1/8 åren 1766-1795. Därefter var sonen Olof Olsson ägare.

5. Inventering 1916

Karta 1936

Vid en inventering på Grötö 1916:

Stenhägnad belägen å nordöstra hörnet av den lilla gräsbevuxna slätten på öns norra ände nära stranden. Bildad av i rad lagda kullerstenar. Stenraderna innesluta ett tak i en bergvägg, så att därigenom en fyrkantig 3x3 meter stor inhägnad uppkommer.

Uppgift hämtad från Läns museet i Göteborg och Bohuslän.

6. Ur Ingemar Bryngelheds släkthistoria

”Drengen Nils Ericksson född uti Romeleds Pastorat och Fuxerna socken den 24 mars 1782 ...”. Så står det i den inflyttningsattest som tillhörde Bryngel Nilssons far, Nils Ericksson, och som han hade med sig då han år 1800 kom till Öckerö socken. Bryngels far var alltså född i Fuxerna socken som ligger i Älvsborgs län. I födelseboken för Fuxerna socken står det antecknat den 24 mars 1782 *”den 24 mars föddes och christnades gossebarnet Nils, föräldrar Sågaren Erick Nilsson på Edet, modern, hustru Anna Nilsson, 24 år ...”*. Efter detta finns det inga spår efter Nils Erickssons föräldrar.

I Fuxerna sockens dödbok finns dock en anteckning som är gjord den 1 jan 1800, *”I januari afled gifte mannen Sågaren Erick Nilsson på Edet af bröstfeber 58 år gammal begrofs den 6 d:o ...”*. Det går dock inte att bekräfta att det rör sig om Nils Erickssons far, eftersom ovan nämnde Erick Nilssons bouppteckning förstördes vid en brand.

Nils kom alltså år 1800 till Öckerö, närmare bestämt till Rörö där han tog tjänst som dräng hos lotsdräng Pehr Olsson och Annicka Gunnesdotter. När han sedan flyttade från Rörö vet vi inte exakt. Men när han den 7 juli 1807 ingick äktenskap med Anna Bengtsdotter var han bosatt på Kalvsund. Nils gifte sig år 1807 med Anna Bengtsdotter som troddes vara född 1781. Något mera vet vi inte rörande hennes ursprung. Det finns en inflyttningsattest som har tillhört en viss Anna Bengtsdotter. Det finns dock inget som tyder på att den tillhört just denna Anna.

När Nils och Anna gifte sig höll just den stora sillperiod som varat bortåt ett kvartssekel på att ta slut. Nils och många med honom som hade kommit till socknen tack vare de många arbetstillfällen som skapades i och med sillperioden, blev nu arbetslösa. Man förstår vilken oerhörd fattigdom som nu måste ha uppstått. Så blev också fallet för Nils och Anna. När deras första barn, dottern Beata föddes 23 november 1807, bodde de fortfarande på Kalvsund, men efter detta flyttade de till Hönö Heden. Där föddes deras andra barn, sonen Anders, den 2 november 1809. Nu dyker en anteckning upp i husförhörslängderna under rubriken *”serskilda anteckningar”*, nämligen att Anna och Nils var *”Fattige”*.

När sedan det tredje barnet, sonen Erick föddes 26 april 1812, hade Nils och Anna flyttat till Grötö där de sedan blev boende. På Grötö föddes ytterligare fyra barn i familjen, nämligen Bryngel 1 juli 1814, Olena 15 februari 1817, Andreas 16 oktober 1819 och Cornelius 29 april 1822. Vid denna tid står det i husförhörslängden att paret är ”*utfattige*” och Nils kallas ”*fiskare*”.

Sedan kan man väl inte säga att det hände något särskilt inom familjen. Nils och Anna levde sitt liv under fattigdom och möda, litande på Guds nåd och människors barmhärtighet. Även om dessa i allmänhet också hade det fattigt, så delade de med sig då de hade något att dela med sig av. Den 3 januari 1856 lägger Nils sitt trötta huvud till evig vila. Han hade fått leva ett efter omständigheterna långt liv, han uppnådde en ålder av 73 år, 9 månader och 10 dagar.

Änkan Anna Bengtsdotter flyttar till Asperö där båda döttrarna bodde. Av Nils och Annas barn vet vi vad det blev av fyra av dem. Äldsta dottern, Beata flyttade till Asperö i Styrso socken där hon blev gift med Magnus Larsson. De fick fyra barn, Olof 1840, Andreas 1842, Lars 1845 och Anna-Lisa 1848.

Vad det sedan blev av Anders och Erick vet vi inte. Det finns en flyttningsattest som tillhör Erick där det står att han den 25 september 1835 flyttar till Asperö i Styrso socken, på baksidan står det att han den 9 april 1836 flyttar tillbaka till Öckerö socken.

Dottern Olena, flyttar också till Asperö. Hon gifter sig med Johannes Johansson och fick med honom fyra barn, Olof 1837, Anna-Greta 1840, Johannes 1843 och Anna-Greta 1846. Olena blev änka 1846 och gifte om sig med Börje Carlsson och fick tillsammans med honom fem barn, Carl 1848, tvillingarna Johannes och Andreas 1852, Anna-Christina 1856 och Johanna Emelina 1860. Av de nio barnen uppnådde endast tre vuxen ålder.

Sonen Andreas, som var född 1819 bodde några år på Donsö i Styrso socken. Han gifte sig med Anna Wilhelmina Olsdotter från Kalvsund. Han var först fiskare men blev senare kustroddare och bodde först på Kalvsund, sedan på Öckerö Sörgård, i Fjällbacka och slutligen i Hasselösund där han dog 1890.

Det finns ytterligare en son Cornelius som var född 1822, honom vet vi inget om.

Bryngel var som nämnts tidigare född 1814. Han var vad vi vet det enda av syskonen som stannade kvar på Grötö. Bryngel bodde hos sin far tills han den 26 december 1839 gifte sig med pigan Lena Larsdotter från Grötö. Hon skulle vara född 1809, om hennes ursprung vet vi inget. Det finns en flyttningsattest som har tillhört henne där det står att *"Pigan Lena Larsdotter från Grötö af Torslanda Pastorat skall vara född 1809"*. Hon bodde i Karl Johans församling ett år, därifrån flyttade hon till Fässbergs pastorat den 19 november 1835. Hon flyttar dock till Torslanda pastorat den 18 november 1836. Lena Larsdotter kom som piga till Nils Ericksson (Bryngels far) 1837. Efter ett par år gifte hon sig alltså med Bryngel. I lysningsattesten står det att *"De äro ikke besläktade med varandra, de äga försvarlig Christendomskunskap"* samt att vigseln medgavs av flickans moder.

Den 19 september 1840 föddes deras första barn, sonen Bernhard. Om honom vet vi inget förrän han den 11 oktober 1864 tog tjänst som dräng hos Torger Andersson och Anna Berntsdotter på Hyppeln i Öckerö socken. En dag i augusti månad 1866 följde han med sin husbonde in till Göteborg för att sälja fisk. Det var under den sista stora koleraepidemin och Bernhard och hans husbonde blev angripna av den *"violetta döden"* som koleran också kallades. Bernhard avled dagen därpå efter hemkomsten från Göteborg, tillika hans husbonde. Bernhard avled således den 23 augusti 1866 i en ålder av 25 år, 11 månader och fyra dagar, han begravs den 26 samma månad.

Bryngels och Lenas andra barn, sonen Lars-August, föddes den 21 juli 1842. Han bodde tills några år efter faderns död 1880 kvar på Grötö. Han flyttade till Torslanda pastorat (socken), där han tog tjänst som dräng hos Edward Johansson på Uppegård (far till Emil i Västlycka). Där förblev han sedan resten av sitt liv. En junidag 1910 låg han och fiskade med sin båt utanför Varholmarna och blev påkörd av en båt från Knippla. Han hamnade i vattnet, och som de flesta på den tiden kunde han inte simma. När man fick upp honom ur vattnet hade livet redan flytt. Han avled således den 13 juni 1910 i en ålder av 67 år, 10 månader och 22 dagar. Han begravs den 27 samma månad på Torslanda kyrkogård.

Familjens tredje barn, sonen Zackarias, föddes den 22 juni 1845. Han avled dock senare på året, nämligen den 10 december och begravs den 13 samma månad.

Enda dottern, Sophia, föddes den 15 mars 1847. Hon flyttade så småningom till Lundby församling i Göteborg där hon gifte sig med Nickolaus Eliasson, som var född 1840. Sophia och Nickolaus fick fyra barn, Emil, Bernhard, August och Matilda. Familjen bodde i en stuga där Arendalsvarvet numera ligger. Redan 1894 lämnades Sophia ensam, Nickolaus dog nämligen den 6 februari detta år, och hon fick nu ta hand om familjen på egen hand. Sophia bodde sedan kvar i sin stuga tills hon dog 1931.

Bryngels och Lenas yngsta barn, sonen Carl-Johan, föddes den 23 januari 1850. Han kom så småningom till Öckerö Sörgård där han tog tjänst som dräng hos Olof Persson och hans hustru Matilda (Pers-Olle och Tilda). Dit kom också en piga vid namn Maria Christina Johansdotter. Hon var född den 3 juni 1853 på Nedre Tångeröd i Valla socken på Tjörn. Carl och Maria gifte sig den 20 februari 1880, och bosatte sig i Kandalen på Öckerö Sörgård.

Där föddes sedan alla barnen; Martin, Anna, Christina (död 1885), Birger, Christina, Anders, Constantia och Sanna. 1898 flyttade familjen till det hus där Sanna bor idag. Där blev Carl och Maria boende tills de dog (Carl den 20 december 1923 och Maria den 4 februari 1931).

Att Bryngel och Lena hade det fattigt är alldeles uppenbart. I ett sockenstämmo-protokoll från 1853 som gäller uppförandet av en enklare bostad åt en fattig änka, står det att *"fattigvårdsstyrelsen beslöt att uppföra en sådan, liksom man gjort åt Fattig Bryngels på Grötö"*. När denna bostad uppfördes åt Bryngel vet vi inte exakt, men rester av den finns kvar ännu idag. Murarna var ca en meter tjocka och de invändiga måtten ca 4 x 4 meter. Bostaden var uppdelad på rum och kök. Där bodde som mest sex personer på en gång.

Bryngel och Lena bodde båda kvar där tills de dog. Lena dog den 16 april 1879, 70 år. Bryngel levde sedan knappt ett år till. I januari månad 1880 hände följande, som har berättats mig av Ester Lindahl på Grötö, som hörde det berättas av Erick Olsson då hon var liten.

”Det var någon som hade varit nere hos Bryngel och fått se att han låg svårt sjuk. Det var snöstorm, dörren hade blåst upp och snön hade trängt fram till bädden där Bryngel låg. Vi förstod att han inte hade långt kvar att leva så vi hämtade honom med häst och släde och körde hem honom till vårt där han dog”.

Bryngel avled således den 26 januari 1880 i en ålder av 65 år, 6 månader och 25 dagar.

Drängen och fiskaren Nils Eriksson, född den 24/3 1782, son till Erick Nilsson på Edet, Fuxerna socken, Älvsborgs län. Död den 3/1 1856 på Grötö i ”ålderskrämpor”. Gift den 7/7 1807 med Anna Bengtsdotter, född 1781 och död den 1/3 1865 på Asperö.

Barn: Beata f. 23/11 1807 på Kalven, flyttar till Asperö
 Anders f. 2/11 1809 på Hönö Heden
 Erick f. 26/4 1812 på Grötö
 Bryngel f. 1/7 1814 på Grötö, bor kvar på Grötö
 Olena f. 15/2 1817 på Grötö, flyttar till Asperö
 Andreas f. 6/10 1819 på Grötö

Arbetskarlen och fiskaren Bryngel Nilsson, f. 1/7 1814, son till Nils Eriksson på Grötö, död den 26/1 1880 i bröstsjukdom. Gift den 26/12 1839 med pigan Lena Larsdotter som skulle vara född 1809, hennes föräldrar är okända, död den 16/4 1879. Nämns i husförhörslängden som ”fattige” och bostaden var en ”koja”.

Barn: Bernhard f. 19/9 1840 på Grötö
 d. 23/8 1866 på Hyppeln
 Lars-August f. 21/7 1842 på Grötö
 d. 13/6 1910 på Amhult Uppegård i Torslanda församling
 Zackarias f. 22/6 1845
 d. 10/12 1845 på Grötö
 Sophia f. 15/3 1847 på Grötö, flyttade till Lundby församling
 död 1931
 Carl-Johan f. 23/1 1850 på Grötö, flyttar till Öckerö Sörgård
 d. 20/12 1923

7. En överlåtelsehandling, daterad den 21 september 1799

Innehåll:

Sven Olsson på Hunnebostrand bekräftar överlåtandet av 1/8 mantal hemman (mark) till sin broder Olof Olsson, gift med Petter Grottes dotter Anna.

Marken som är belägen på Grötö, överlåtes till brodern med gemål, mot att *”de åtager sig till mig inbetala en skuldfordran, som består av ett hundranittio silver (?) riksdaler, och tjugofyra shilling banco”*. Skulden skall erläggas med *”riksgäldsmünt till Olof Nilssons arvingar på Rörö och som de frikämt mig från denna skuld så överlåter jag till min broder Olof Olsson”* med gemål all rätt till marken.

Handwritten header text, possibly a date or reference number.

Ha Om detta kommer til at forsvinde
 eller anga gjør Jag Her med rettsligt
 Jag med frit och frunt förnuft vil
 til min Broder Olof Ahlson och Des hustru
 ena Petters Dotter all den Retighet som
 en til falla i de helle den Et Alönje i des
 immanen de Gröto belaget da de atager sig
 sala En Skuldförån som bestar af Et Hundra
 antio Lii Riedaller Fugo fira Skilling Spius
 Banco dels. Rix gelds rlykt til Olof och Sone
 arfringar Pa Röro och som de frivent mig for
 denna Suld Sämplaten Jag til min Broder Olof
 Ahlson och Des hustru ena Petters Dotter al
 den Rett som mig kan til falla i de helle
 dels hemman de Gröto såvel samt ^{for} ~~och~~
 Ervordelig bestyring hvad som
 kan ifran mig Star
 och arfringar omedelbar lemnas min
 Des hustru barn och arfringar fri Disponer
 and uti all hvad som nu är eller til Disponer
 nan som Fritygas och bekräftas af Gröto den

21 September 1799

Olof Ahlson på Rönö

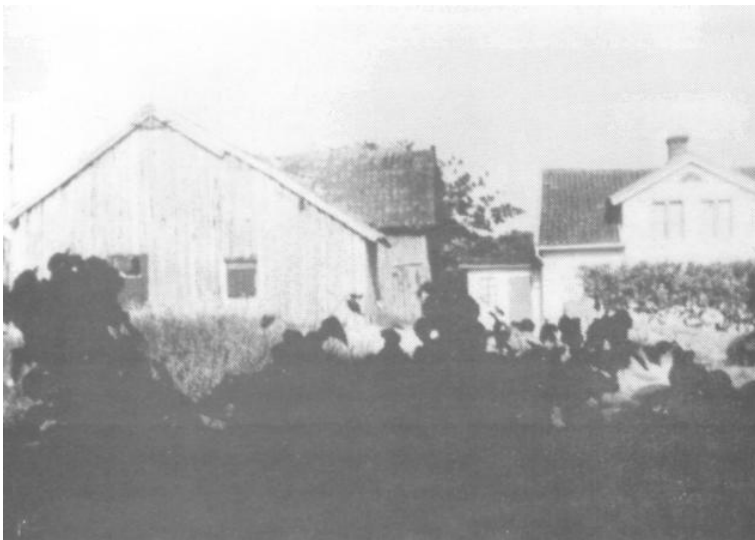
Til min
 och
 andras medig

8. Skifteshandling, daterad 1 maj 1897

Innehåll: Ett arvskifte

Johan Eliasson och Mathilda Eliasdatter försäljer (av moder och svärmoder ärvda byggnader) manhus, ladugård och källare och tillhörande tomtplats till Johans broder, Alfred Eliasson. Tomten är avsöndrad från Johan och Mathildas fasta egendom, 7/32 mantal.

Köpesumman: Ettusen femhundra kronor är till fullo betald, och Alfred äger därför rätt att genast tillträda tomtplatsen med byggnader.

Ladugård och manhus.
Den omnämnda gården
som försäljs.

Källarvinden

Vi undertecknade försäga härigenom
 till vår broder och svägers Alf
 Eliasson på Gröta samtliga de af oss
 efter vår moder och svärmöder
 ärfda byggnader, som utgöras
 af manhus, ladugård och trällare
 jämte den till byggnaderna hörande
 samtplatsen, som är afsäddad
 från vår parta egendom $\frac{1}{32}$ mantal
 Gröta af Öckerå församling, ut
 för en köpesumma stor ett
 tusen fem hundra kronor, och
 fem denna summa till full
 är betald, så afhända vi oss
 och våra arvingar berädda
 samtplats med byggnader och
 tillägg d. s. bemädder Alfred Elias-
 son att snart tillträda och
 för oss framtid äga, bruka och
 besitta, som försäkras af
 Gröta den 1 Maj 1897.

Johan Eliasson

Malkilda Eliasdatter

P Gustafson

Oliva Eliasson

Benjamin Kertapras

Med hand öfver pennan

Lovisa Eliasson

J. P. Perittas af:
J. W. Lahtinen

Med Martin Carlsson
Med hand öfver pennan

9. Tillbakablick, av Gösta Johansson

FAMILJEN ANDREASSON

MIDSOMMAR 1912

Övre raden: IDA med GÖSTA i famnen, och JOHN SIGFRID till vänster om Ida.

Undre raden: ALVA, TORSTEN, ett sommarbarn och MARIA.

ALFRED PÅ BERGET

FISKE PÅ 1930-TALET

GÖSTAS FÖRÄLDRAR

BÖRJAN 1900-TALET

JOHN stående vid räcket, IDA till vänster på nedersta trappsteget, bredvid Ida sitter MARIA, Göstas farmor.

År 1861 går en tös stigen ned på Buskär, till den på norra sidan belägna lotsbryggan. Två av hennes bröder har tidigare varit nere med en större klädkista, själv har hon ett knyte i handen. De personliga ägodelarna var inte omfattande på den tiden. Denna tös, som jag femtio år senare skulle kalla farmor, hade tidigare på dagen tagit en runda runt ön, varit nere i västerhamnen och tittat till ett grågässpar, som varje vår återkommit och häckat där.

Det var nog inte utan en viss spänning hon tänkte på sin avfärd från Buskär. Hon skulle nämligen gifta sig och bosätta sig på Grötö. Hennes blivande man Andreas Olsson skulle hämta henne vid lotsbryggan. Detta var på våren 1861.

Farmor hade på hösten 1860 träffat Andreas i västerhamnen, där Grötöborna hade en övernattningsbod, som utnyttjades när det passade för väder och vind. Farmor som då var arton år gick ned till boden för att hjälpa Andreas och hans far Olof Olsson med fiskeredskapen, som då bestod av backer, dåtidens mest använda redskap. Att tycke uppstod mellan de båda unga kan man förstå, då hon redan på våren var beredd att gifta sig och flytta till Grötö.

Farmors far, Johan Emanuel Andersson, född den 26 februari 1810, var anställd som fyrvaktare på Buskär, dit han kom 1839. Han gifte sig 1836 med Anna Johanna Corneliusdotter från Styrso. Hon var född den 6 juli 1811. Familjen var stor, far, mor och elva barn, så det var nog trångt i den lilla fyrvaktarbostaden.

För att återgå till farmor, som gifte sig med Andreas den 24 februari 1862; att hon flyttade till Grötö före sitt giftermål, har jag inget annat att stödja mig på än farmors egna berättelser.

Som närmaste granne fick farmor systemen Augusta (född 14 september 1840), som var gift med Lars Berntsson. Denne Lars var tidigare gift med farmors äldsta syster Anna-Kristina, som dog i barnsäng efter vad som omtalats. Farmor var nog inte helt främmande för hur hon skulle få det på Grötö. Där fanns då tre timrade hus och ett fjärde var under byggnad eller tillbyggnad.

Det hus som farmor kom att flytta in i bestod av ett lågt hus, med ett stort rum, kök, farstu och skånkekammare. Köket som var stort, hade jordgolv och en stor uppmurad häll, där maten lagades över öppen eld. Om dessa människor som då bebodde vår skärgård, kunde titta in och se nutidens inredning, skulle de nog inte förstå vad de skulle använda alla nuvarande prylar till.

Farmor och Farfar lade till med kågen på ostsidan av Grötö, där det fanns en stenbrygga med ett litet trähuvud. Denna brygga låg mitt i den nuvarande innerhamnen, rakt ut från land. De båtar som då fanns på Grötö, låg förtöjda i bojar en bit från land.

Farmor kom att trivas på ön. Här fanns ju lite lummighet, ängsmarker och någorlunda vägar. Huset låg skyddat i lä om en rullstensås, som finns än i dag.

Farmor Maria, även kallad Marja-Mostera, fick tillsammans med Andreas åtta barn, varav jag känner till sex av dem:

1. Johan Alfred, f. 8 augusti 1866
2. Martin Bernard, f. 21 april 1869
3. August Rickard, f. 7 februari 1872
4. Johan Teodor, f. 3 augusti 1874
5. Alma Josefina, f. 18 april 1877
6. Amanda Bernadina, f. 28 november 1879

År 1880 drabbades farmor av ett hårt slag. Den 30 oktober var Andreas och hans kamrat Olaus på väg hem från stan med sin fiskebåt i frisk västlig vind. När de gjorde klart för sista slaget hem, öster om Kalvsund vid Taskeskäret, skar båten under och båda omkom. De hittades inte förrän på våren efteråt.

Hur farmor lyckades klara sin och barnens försörjning är för mig en gåta. Alfred som var äldst, var 14 år och Amanda som var yngst, var 11 månader. För att belysa hur hårt det var på den tiden kan jag berätta att en granne till henne kom in för att beklaga sorgen. Hon sa till henne: *”Jag ska ge dej ett gott råd Maria. Sälj barnen på auktion och tag dig en plats”*. Det låter väldigt hårt, men det var väl i all välmening.

En annan granne, som jag många år senare blev mycket fäst vid, hette Martin och

kallades Stor-Martin. Han sa till farmor, *"jag tycker att du ska leja dig en dräng och skaffa nya fiskeredskap"*. Allt hade ju gått förlorat vid haveriet. *"Så tar jag Alfred med mej på fisket"*. Alfred tjänade 47 kronor första året med Martin.

Att Martin var en prima karl förstår man. Martins syster Klara blev änka då hennes man Tobias också omkom på sjön, 1890 i oktober. Då gjorde Martin, som förblev ogift allt för Klara och barnen.

Jag vill ytterligare nämna en sak, som gäller Martin. Då jag många år senare var med och byggde ett hus i Klova på Hönö, och vi satt några stycken och hade frukost, kom där en äldre man, som satte sig att prata med mig. Han frågade var jag kom ifrån, och när jag nämnde Grötö frågade han om jag kände Martin. Jag sade att han var närmaste granne innan han flyttade till Björkö. Han tittade på mig ett ögonblick, och sedan kom det mycket bestämt: *"Det har ingen i vår socken burit byxer maken som han. Jag är uppfostrad i det hemmet"*. Det var ju ett mycket fint betyg, så jag förstod att han var mycket fäst vid Martin.

Farmor lämnade inte sina barn. Hon följde Martins råd, slet och strävade och lyckades med det nästan otroliga, att redan år 1890 riva det gamla huset, och låta bygga det hus som jag nu bor i. Jag frågade farmor hur gammalt det huset kunde vara som hon lät riva. Hon kunde inte säga bestämt, men hon trodde att det var minst 200 år. Enligt Andreas var det bebott av fyra stycken generationer före honom, som han kände till, men kanske ännu längre tillbaka.

Tre av barnen bosatte sig på Grötö. Alfred gifte sig med Nelly från Asperö, den 2 oktober 1887. Han byggde huset, som nu är sommarbostad, för ett av hans barnbarn. Martin gick till sjöss och har sedan inte avhörts. Han dog den 1 februari 1897. August gjorde värnplikten på Backamo. När han kom hem var han väldigt dålig. Han hade varit förkyld, och fick på det lunginflammation, och dog en kort tid efter hemkomsten (5 juni 1896). Alma gifte sig med Eugen (Olausson) Eriksson 8 januari 1899, och bosätter sig på Grötö. John gifter sig med Ida Gudmundsson, och blir så småningom mina föräldrar. Amanda avlider den 30 juni 1895, endast 16 år gammal.

På kvällarna satt ofta de gamla och berättade medan skymningen föll, då de ville spara

på lyset. Att sitta så kallades för kvällshuge. Farmor berättade då om gamla händelser som kom för henne. Hon berättade att en dag när Alfred var en åtta-tio år gick han och ett par småtöser runt stranden. När de kom bort till Rangelviken hittade de ett lik som drivit iland. De skyndade sig hem och berättade vad de sett, och tullen på Kalvsund kontaktades. Det visade sig vara en kapten från ett fartyg som hade brunnit på Rivöfjorden. Kaptenerna som då samtidigt fick köpa och sälja sina laster fick då ha hand om pengarna, så även i detta fallet. Alfred och töserna fick en liten summa pengar att dela. Alfred gav sin del till Maria. För dessa pengar köpte hon en järnhäll, som hon lät mura in och ansluta till en rökgång. Det blev ju på så sätt betydligt lättare med matlagningen.

En annan gång hittades en drunknad engelsk sjöman, som hade drivit iland i en liten vik på sydostsidan av Grötö och jordades där. Idag kallas den viken Döingeviga. Farmor gick ofta till graven. Hon lade en kant av stenar runt graven. Jag var många gånger själv med henne dit. Vi plockade alltid blommor som vi tog med oss, när marken hade blommor att ge.

Att precisera händelser från den tiden är väldigt svårt. Jag frågade ofta farmor om hon kunde nämna årtal, men fick alltid till svar: *"Ja, la mi si, var det före eller efter den svåre isvintern"*.

10. Berättelsen om min stuga

Denna lilla stuga, som nu är mitt hem, var från början en potatiskällare eller en källarvind, som det också kallades.

STUGANS UTSEENDE 1926

Från början tillhörde stugan Augusta och Konrad Eriksson. De byggde senare om den till bostad för sommargäster, som under åren varit många. Vi flyttade från stan och hit till Grötö. Då blev huset ändrat lite, år 1942.

Konrads och Augustas yngste son, målare Folke, född 1916, död 1976. Gift med Ebba Nystedt år 1938, född 1913 och från Steneby församling i Dalsland.

Så kom våra barn:

Bo, född 1938, gift med Elsie Nordström från Göteborg.

Dotter Monica, född 1940. Gift 1960 med Sven Johansson. Död 1982.

Deras barn: Thorbjörn, född 1960.

Tvillingarna Pia och Peter, 1963.

Vår dotter Birgitta, född 1944. Gift med Lennart Bäck, Tranås, 1968.

Deras barn: Carina, född 1964.

Lena, född 1969.

Vår son, Roger, 1953, som antagit mitt flicknamn Nystedt. Det har även Bo gjort.

Ingen har kunnat stanna kvar på Grötö. Här fanns ju inget arbete för dem.

Så småningom avstyckades denna tomten från Konrads och en sommargäst köpte den. Men vi fick bo kvar här, till år 1975, då Roger köpte det. Det blev lite förbättringar då. Vi fick in vatten och avlopp, för att inte tala om ett badrum.

Nu bor jag här och har det så bra.

Grötö, april 1983

Ebba Eriksson

II. SKOLAN

1. Anteckningar från skolarkivet på Öckerö

Lärarinna: Gunhild Susanna Olsson, född 5 augusti 1900. Hon var anställd på Grötö 1922-07-01 - 1925-12-20, då Grötö skola upphörde. Hon valdes till ordinarie lärare på Foto 1925-12-20 - 1927-07-01, då hon flyttade till Skärhamn.

Tidigare lärarinnor och lärare:

- Klara Olsson, 1918.
- Fröken Hallbäck, som vikarierade för Klara, 1918-1919.
- Berta Håkansson
- Axel Dahlgren
- Emil W. Dahlgren, 1887, folkskollärare och klockare. Han förhörde eleverna på examen.
- Elias Nilsson, 1863, ombesörjde att Grötö fick 6 veckors skolgång.

BRÖLLOPSFOTO 1845

Elias Nilsson med fru Christina
Olsdotter.

2. Utdrag ur examens katalog 1900

E. W. Dahlgren hade examen för följande barn 1900-10-01:

- Anna Matilda Olausdotter, f. 1887
- Johanna Martina Johansson, f. 1892
- Edla Kristina Johansson, f. 1892

Barn inskrivna i folkskolan, 1900-10-01:

- Ernst V. Eliasson, f. 1887
- Lovisa Arvida Tobiasdotter, f. 1889
- Hulda Josefina Johansson, f. 1888
- Josefina Teresia Tobiasdotter, f. 1889
- Anna Matilda Olausdotter, f. 1887

Barn inskrivna i småskolan, 1900-10-01:

- Johanna Martina Johansson, f. 1892
- Edla Kristina Johansson, f. 1892

<u>Barn inskrivna på 1890-talet:</u>	<u>Inskriften:</u>	<u>Utskriven:</u>
Anna Lovisa, fader: Lars Berntsson	1878-01-04	1882-06-15
Karl Julius Johansson, fosterbarn till änkan Anna-Lisa Olsdotter	1881-05-08	
Anna Matilda, fader: Tobias Matiasson	1891-08-15	1895-11-15
Carl Oskar, fader: Pontus Gustavsson	1895-08-15	
Ernst V., fader: Alfred Eliasson	1895-08-15	
Carl Magnus, fader: Lars Berntsson	1895-08-15	1895-11-15
Hulda Josefina, fader: Johan Alfred	1895-08-15	
Per Ragnar Eugen Olausson, moder: Mathilda Eliasdatter, fiskaränka på Grötö	1883-03-15	
Zackarias, fader: Lars Berntsson	1883-05-15 el. 1883-03-15	
August Rickard Andreasson, moder: Maria Andersson (Åbo (= öbo, dvs. urinvånare))	1883-05-15	
Per Amandus, fader: Erik Olsson	1883-05-15	

3. Utdrag ur examenscatalog, Grötö folkhögskola 1907

Lärjungens namn	Född	Hemvist	Årsklass
Anna Justina Larsson	1896 11/10	Grötö	F.2
Johan Oscar Larsson	1898 10/5	Grötö	1
Emil Rikard Mattson	1898 13/5	Grötö	1
August R. Andersson	1898 4/12	Grötö	1
Artur Osvald Eriksson	1899 8/8	Grötö	S.2
Olof Konrad Eriksson	1899 24/4	Grötö	2
James Oscar Andersson	1899 20/5	Grötö	2
Ruth Iris Johansson	1899 1/3	Grötö	2
Astrid M. Eriksson	1899 24/4	Grötö	2
Elin Zenobia Larsson	1899 19/10	Grötö	2

OMKRING 1911. Övre raden: ALFILD, ESTER, ALVA, fröken KLARA OLSSON, SIGFRID, OTTO och ERIK. Främre raden: STINA, HARRY och MELBORN.

1918. Övre raden: PELLE, YNGVE, GUNNAR, AXEL, TORSTEN och ALLAN. Sittande: STINA, fröken KLARA, SIGNE och ALVA. Främre raden: EDIT och MÄRTA.

4. Anteckningar angående skolförhållanden å Grötö 1919

Skolans namn : Grötö skola.
 Skolans art och typ : Mindre folkskola, lita.
 Skoldistr. namn : Öckerö skoldistrikt.
 Inspektionsområdets namn : Västergötlands södra inspekt.
 Njutnämnd inspektör : Överlämne Holmér, Eby. (?)

Skoldagarnas antal pr kalenderår : minst 190.
 Läsårets ordin. terminer : $\frac{1}{9}$ - $\frac{15}{12}$ och $\frac{1}{2}$ - $\frac{15}{12}$.
 Folksk. och smäsk. elever läsa samtidigt varje dag.
 Smäsk. slutar läsa 1 tim. tidigare än folksk. alla dagar
 utom lördagar. Ordin. dagl. lästid : 8.30 - 11.30 fm. och
 12 md. - 2 em. utom lördagar, då läsa. pågår 8 - 11 fm.
 Lästin. antal pr. vecka är för folksk. 28 och för smäsk. 23.
 I smäsk. räknas endast 2 klasser. (Folksk. 4 klasser.)

Från föreg. läsår till H.t. 1919 kvarvarande lärjungar:

Folksk. avd.

Löpre avd. 1.	Alva Johansson*	klas 4,	faderus namn : John Andersson
" " 2.	Stina Eriksson*	" "	" " : Ivar Eriksson.
" " 3.	Edith "	" 3,	" " : Eugén "
Löpre avd. 4.	Marta "	" 2,	" " : " "
Löpre " 5.	Allan "	" 3,	" " : Otto "
" " 6.	Lunna "	" "	" " : Konrad "
" " 7.	Pette "	" "	" " : Per "
" " 8.	Stel Larsson,	" "	" " : Zacharias Larsson
Löpre " 9.	Torsten Johansson,	" 2,	" " : John Andersson.
" " 10.	Yngve Eriksson,	" 1,	" " : Eugén Eriksson.
<u>Smäsk.</u>	Ersta Johansson,	" II,	" " : John Andersson.

Summa : 4 flickor och 7 gossar = 11 kvarv. elever.

* Alva och Stina genomgick 4:e klas föreg. läsår, för unga att de arja.
 Marta var frånv. på grund av sjukd. nästan hela V.t. 1919; går om 2 klass.
 Dopnamnen är Alard och Pelle.

Görtschen. Över befintl. undervisningsmaterial:

Kortor:

"Europa" (fysisk-politisk), "Sverige, Norge och Danmark" (5te),
 "Göteborgs och Bohus län" (5te), "Sverige och Norge" (end. pol.,
 mycket sönder, tillräckligt användbar som "landskapskarta"),
 "Palestina" (fysisk-pol., sönder.)

Planscher:

För kristendomsundervisning: "Ankans son i Nain", "Den barmhärtige samariten", "Jesu himmelresor" (samt. av Kronberg).
 Zoologiska: 3 st. över människokroppen, 19 st. över olika slags djur (därav 2 planscher hoprullade). För årskadn. undervisning: "Hösten" och "Våren" (med beskrivning).

Div. för matematikundervisning:

tätt hopsättbart kbm-mått, 2 trämått rymmande 10 o.
 1 liter, 2 bleckmått à 1 lit., 1 kub à 1 dm med träklöt-
 sar med omindeln. samt en mindre kulram.

Böcker:

"Folketsk. Läsebok", Avd. I o. II: 9 exemplar, Avd. III o. IV: 6 ex.,
 "Parallellupplagan", Avd. I o. II: 9 ex., Avd. III o. IV: 1 ex., Text-
 till "Folke för årtiderna", 4 häften.

Material, som överlämnat, Herr Emil Dahlgren, Eckerö, lovats utskick:

För geografundervisning:

en jordglob, 2 globkartor.

För naturk. undervisning:

Botaniska planscher.

en ny landskapskarta över Sverige, årskadn. planschererna
 "Sommaren" och "Vintern" samt en pekpinne borde av. anses.
 "Svarta tavlan" borde på något sätt förbättras, blanker för mycket.

Dagböcker m. m.:

Dagbok m. Examenskatalog samt Redogörelse för lästiden
 15 - 27 1919 lämnade i förvar hos Pastor Gullstrand, Eckerö,
 en uppgift från föreg. läsår skulle önskas m. av å kursl.
 lög. - 12 vaul. samt 8 blanketter för arbetsbetyg för elever.

Rengöringen av skolrummet, väntsalen och kökda avträndena i uthuslängan skötes i tur och ordning av skolbarnens mödrar, så att "1 gång skuras för varje barn" innan man börjar på renskrivning. Under tiden 1/5 - 2/7 1919 ha följande skurats i skolan:

24 maj:	Lisa Larsson,	mor till eleven	Åxel 2-
" "	Elin Eriksson,	" " "	Fritze 6-
1 juli:	Henriette	" " "	Allan "
" "	Augusta	" " "	Emman "

(Dessutom skurade två skolflickor i början av maj mån. De emellertid resultatet av denna rengöring blev dåligt och det för övrigt är absolut förbjudet ent. folkskolestadgan att anv. barn för rengöring av skolan, för denna skurning icke räknas.)

Skolbarnen bruka hämta vatten, bära in ved, tillse att veden är lämplig att elda med, spränta stickor, sköta om eldringen av kaminen på vintern, sopa skolrummet och d. s. k. väntsalen samt ombestera vädringen på rasterna. Barnen skola även hålla snyggt och ordentligt runt om skolhuset på sin lekplats.

Auskript av det schema, som används under maj o. juni finnes i Examenskatalogen för föreg. läsår. Sedan flera år tillbaka har den dagf. läroorden vid skolan varit följande: 1) Kristendom 2) Läsrning 3) Skrivning före middagsrasten samt 4) Räkning 5) Något av ämnena Geografi, historia o. Naturk.k. efter resten. Språklära, Sång, Teckning o. Gymnastik: som utbytte mot någon av de andra.

5 juli inspekterades Grötö skola med ent. av reparering.

Grötö i juli 1919,
Karin Hallbäck

vik. lärarinna i mindre folkskolorna.

5. Schema från 1919

Läsordning
 för folkskoleavdelningen vid Grötö skola
 1/5 - 2/7 1919.

Klockan	Måndag	Tisdag	Onsdag	Torsdag	Fredag	Lördag
7fm-9.15	Morgonbön m. Bibelläsning	o. förklaring.				Textgenomgång
9.15-10	Katekes	Bibl. hist.	Katekes	Bibl. hist.	Katekes	Bibl. hist.
10.15-11	Läsning o. "Berättu"	Läsning o. Berättu.	Åskådning vanl. i sam- band med	Läsning o. Berättu.	Läsning o. Berättu.	Välskrivn.
11.15-12	Välskrivn.	Rätskr.	Uppsatsskr.	Språklära	Rätskr.	Historia
12-1 em.	Middagsrast.					
1-1.45	Huv. räkn.	Tyst räkn.	Tavelräkn.	Teckning	Tyst räkn.	
2-2.45	Naturk.	Geografi	Historia	Naturk.	Geografi	
2.45-3 em.	Läsning och avslutningsbön.					

MOSTER OCH GÖSTA I SKOLBÄNKEN VÅREN 1983

6. Utdrag ur ordningsstadgan

Kapitel IV § 5

1. Skolan fodrar av varje lärjunge:

att han är aktningsfull och lydig mot lärare och lärarinnor;

att han är en god kamrat, hjälpsam, vänlig och hövlig;

att han kommer till skolan i rätt tid, ren och snygg;

att han är aktsam om skolans, kamraternas och sina egna tillhörigheter;

att han är flitig och vaken under lärotimmarne;

att han även utom skolan uppför sig skickligt och anständigt;

2. På rasterna skola lärjungarne under vederbörlig tillsyn vistas ute i det fria, såvida då väderleksförhållandena icke hindrar sådant. Utan särskilt tillstånd av sin lärare må lärjunge icke under någon förevändning uppehålla sig i lärorummet, då undervisning ej förekommer.

Lärjungarne skola före inträdet i skollokalerna omsorgsfullt avtorka sina skodon å förefintliga fotskrapor och mattor. Spottning å golv och i korridorer är hälsofarligt och strängeligen förbjudet. Även i övrigt skall snygghet och renlighet överallt iakttagas och främjas.

3. Vållar lärjunge skada å skolans tillhörigheter, vare han skyldig att ersätta densamma.

4. Svordomar och andra yttringar av råhet i tal och uppförande vare lärjunge förbjudna.

Han skall avhålla sig från varje bruk av tobak.

Det åligger vederbörande lärare och skolråd att tillse att ovanstående föreskrifter noggrant följas.

Öckerö den 25/8 1924

Skolr. ordf.

III. PERSONINTERVJUER

MOSTER
Våren 1983

MOSTERS MAMMA, LISA
(till vänster)

MOSTERS FÖRÄLDRAHEM: "SAKRISTIAN", EFTER FADERN ZACHARIAS.
BYGGT 1901.

VEDBODEN PÅ 1930-TALET MED PAPPANS KÅG SOM TAK.

MOSTERS HUS 1934.

1. Ester Lindahl: Mosters barn- och ungdomsminnen på Grötö

INLEDNINGSTEXT TILL DOKUMENTATIONSBAND 3, SIDAN 1/1983:

Ester Lindahl: Mosters barn- och ungdomsminnen på Grötö

Fru Ester Lindahl, allmänt kallad "Moster", född 1904 på Grötö, numera bosatt bredvid sitt föräldrahem på Grötö, intervjuas av Elsa-Greta Larsson, Öckerö, om sin barn- och uppväxttid på Grötö. Fadern, Zacharias Larsson är från Grötö, medan modern, Elisabeth Larsson, född Olofsdotter, härstammar från Asperö.

Samtalet inspelades den 27 april 1983 i "Mosters" hem på Grötö, för Hembygdsprojektet. Inspelning och redigering av Elsa-Greta Larsson.

Text till intervjun:

Jag är 79 år och jag har bott på samma tomt hela mitt liv, får jag säga, fast jag har ju varit i stan emellan några år, när jag gifte mig, men annars har jag ju varit här hela tiden ifrån början, och jag är född här på tomten. Fem syskon var vi och nu är det bara två kvar. De andra är borta.

Mamma var ifrån Asperö, från södra skärgården och pappa var härifrån Grötö. Mamma hette Elisabeth och pappa Zachrias. De hade bara de två namnen, Zachrias och Elisabeth.

Jag heter Larsson och mamma hette Olofsdotter som flicka. Då fick man inte säga son, utan det var ju dotter förr. Olofsdotter tror jag hon hette, Elisabeth Olofsdotter. Hon var född på Asperö och hennes pappa hette Olof och mamman hette Rebecka.

De var ju vana vid fiske där också, så de gick och kunde laga garn och allting sådant där. Så var hon där på Grötö och kom hit och hjälpte dem att laga garn här, för alla fiskade ju här. Därför blev hon väl känd med pappa på så sätt.

Så gifte de sig då och bodde hos farmor, i ett litet ställe som var 15 kvm. Där fick de tre barn. Så hade de fisket i samma rum, ett litet pytterum med en liten kamin.

Så hade de hemmafiske med långa backer, som de sa, långrev. Då fick de ju ta skal, och så fick de agna, och det hade de ju i det rummet samtidigt som vi hade småbarnen där. Det var ju ingen stor plats, med det gick bra. Massa blommor hade hon, det sa de alltid, fast hon hade så liten plats och hade mycket blommor.

Men hon fick plats med en säng och soffa och bordet, och så vaggan alltså. Så det var ju inte mycket att röra sig på.

Sedan byggde de här 1900, detta huset. Sen blev jag och min bror Axel födda här. Jag är född 1904 och Axel är född 1908.

Så hade de sommargäster på sommaren, och de fortsatte med sitt fiske, och det fick de hålla på med hela livet, för det var så. Sedan så var de ju med Öckeröborna på fiske, med vadfiske och sånt. Det var ju då under första kriget. Då började de tjäna lite pengar, annars var det ju knalt förut. Så det gick.

Man får säga att vi var fattiga, men vi var ju aldrig hungriga. Det fanns ju mat och allting, men en fick ju alltid tänka på att en visste inte nästa dag, eller dagen innan vad de skulle ha nästa dag, alltså. Det var ju så för alla på den tiden.

Vi hade ingen gård här, utan vi hade bara tomten. De som hade gård hade ju potatis och kor, så vi fick köpa mjölk här och köpa potatis kunde vi göra på ön också.

Så var vi och hjälpte dem när de skulle skörda. Då fick man ju alltid lite extra för det. Det var ju alltid så vanligt att alla skulle hjälpa till när höskörden var. Alla gick man ur huse, både smått och stort. Det var så jätteroligt. Då fick vi ju mat och dricka och sånt där, och det var så skoj, både på hösten och våren.

Fråga: Kommer du ihåg hur skörden gick till, när de skulle skörda, bönderna här?

Ja visst, de hade ju hö här och då skulle de slå höet. De hade ju råg och sånt där som växte. Så slog de det med lie och så samlade de ihop det höet och så fick de stacka det i en stack. När det blev torrt så fick de lägga ut det så det blev torrt. Så fick vi hjälpa till allihopa. Om det såg ut att bli regn, så fick vi skynda oss att få in det. Ja, nu får ni komma, sa de, och hjälpa oss, för nu ska vi ta in höet.

På hösten var jag med och tog upp potatisen. Det var jätteroligt. Sen var vi där när de brände kolen. Alla sådana där småpotatis som inte kom med in, plockade vi ihop och stekte där i brasan. Det var jättegott. Vi bara gick och väntade på det. Det var jätteskoj.

Nästan alla hade kor på Grötö. De hade väl en 6-8 kor, tror jag, sammanlagt. De som hade marken, hade utmark och ingärde, så korna fick ju gå utanför, inte där inne som husen var, utan de var ute i bergen då.

Då hade de en 8 kor, men på sommaren hade de mer, för då fick de kor ifrån Hisingen, för att de skulle gå här på bete. Så fick de ju då behålla mjölken. Man fick väl det för att de fick gå här och äta upp sig, korna, så fick de ta mjölken då.

Då köpte vi alla mjölk här, vi här, och på sommaren var det ju alla sommargästerna. De köpte ju alltid mjölk. Vi kunde ju aldrig drömma om att köpa mjölk i paket, den gången. Det kunde man ju inte tänka sig.

Fråga: Hur fick ni hem mjölken?

Ja, det gick vi och hämtade på kvällarna, i en vanlig mjölkflaska. Ja, vi hade mjölkflaskor att hämta i. Så var man ju med då uppe och så på vintern. Det var så gott att komma in i lagården då när de mjölkade. Det var så varmt och det luktade gott där inne, tyckte vi. Det var väldigt trevligt, det var det.

Fråga: Var ni som barn och lekte i höet också?

Ja men, det var vi allt då. När höstackarna stod, så fick man ju inte gå dit, men vi smög oss dit ibland ändå. Det var ju roligt. Sen när de då skulle ta in det, så var det ju roligt på logen där och uppe på hörännet. Det var jätteskojigt.

De hade hästar när jag var riktigt liten, då hade de en häst här. Men annars så, sedan lejde de hästar och plöjde så där. Men de riktigt gamle, de hade en häst här, som vi var med och fick rida ibland på, inte rida utan åka i kärran alltså.

Men då var det ju höns och grisar och kor och alla hade det. Det var ju så trevligt och så på hösten när skörden var intagen så fick de ju gå, alla korna in bland stugorna här och äta rent. Det var så fint. Det var som om det hade varit en gräsklippare över det hela. Det var ju alltid vårdat och fint. Det fanns inte ett träd ute i markerna. Nu är det ju alldeles igenväxt.

Fråga: Så djuren höll rent träden?

De åt allt, små skott som kom upp åt de av med en gång, därför så hann de aldrig växa upp.

På vintern hade vi dammar, vi var ute och åkte skridskor.

Fråga: Hurdana skridskor hade ni?

Vi hade några gamla, jag tror inte de var köpta utav oss, för vi fick ju ärva varandras, och det var sådana här med runda tår, som det är inga spetsar på. De gick upp som en krok, så där.

Så hade vi inga känger. Vi fick ju ha mammas känger, och pojkarna hade träskor. Vi hade inga remmar, utan fick snöra med snören, backeliner, det surrar man åt. Jag hade mammas känger på mig. De var tunna, så när vi gick hem så hade vi bara en halv fot, för den hade somnat den andra. Tårna var borta precis. Man hade dragit åt för de skulle sitta på.

Så jag säger det, hade vi haft sådana material som de har idag, så hade vi kanske varit riktigt skickliga i att åka skridskor. Vi åkte ju mellan öarna sen på vintrarna, och utåt Vinga till. Det gick bra för det var ingen trafik då när isen la sig riktigt. Då var det ju slut med all trafik. Då var det bara båten som gick till skärgården. Den gick i en enda ränna bara, rakt förbi här och la till på iskanten. Det var ju inte som nu. Nu är det ju jämn trafik, så det hinner ju aldrig att bli någon islägg.

Fråga: Gjorde ni utflykter till andra öar också då?

Ja men, det gjorde vi. Så var vi inne på Hisingen då med kälke och köpte potatis på vintern. Vi var jämt igång, alltså, och våra hade ju fiske. De fiskade ju på isen sedan, när de var hemma då. Så fiskade de ju på isen, och vi var ute med kaffe till dem när de stod där. De hade ett skjul där. De fiskade då med dörj och så kunde de sätta ut sådana där backer också och gjorde hål och så satte de i, släppte de ner det här.

Så hade de en trase på i ena ändan på den här backelinan. Så strömmen tog den då. De visste var strömmen var. Det var sådana där backer som vi sa. Det var en lina med hundra krok på. Därför kallades det för backhundret. Det var hundra krok på den linan. Då var det agnat då med skalagn, alltså med blåmusslor.

Det tog ju pappa och de upp. Det tog de upp då när de var ute, på botten och rev upp, och på berg och sånt. Och så hem och så skenade de inne i köket. Skena skal, om du vet vad det är.

Man spräckte den, blåmusslan, det vet du hur den ser ut. Så skulle man ha en kniv och skena ut den, så man fick, skalet skulle bli alldeles helt. Man fick inte ta sönder agnet som var i, utan de delade sig i två delar. I den ena sidan fick man det. Hela den skulle sitta för den skulle på kroken sedan, hela det agnet som var inne i skalet. Det fick inte vara sönder, för då fastnade det inte riktigt.

Krokarna skulle ju inte synas. När de revena så skulle det vara slätt och fint, så de inte fastnade i båten eller så. Så det var konst att agna backer.

Det fick vi ha inne i köket. Vi hade inga bodar. På senare år så hade vi en bod utanför som vi eldade och var i. Men annars hade vi det inne i köket.

Pappa kom in på mornarna innan vi var uppe med sin skalbalja och satt där och det var en presenning på golvet, och satt där och gnisslade med den där kniven innan han fick ut det där skalet.

Men man var så van vid det, så det var inte så konstigt. Livet var ju sådant för alla. Men sedan som sagt var, så var de ju på fisket med Öckeröbor. Först var de med Kalvsundsbor och sen var de på Öckerö.

Det var första kriget. Då tjänade de ju lite pengar, för då fick de ju bra betalt. Annars så var det ju väldigt dåligt egentligen. De fick ju gå flera, kanske en hel månad innan de fick någonting.

Fråga: Hur livnärde man sig då?

Ja, de fick leva, jag vet inte hur de bar sig åt, för de var riktiga konstnärer, får jag säga, både med mat och arbete och allting. De visste ju inte vad de hade nästa dag. De hade ju inget kapital, ingenting. Men vi var aldrig hungriga.

De fick ju ull och kardade och spann själva. Vi köpte aldrig något färdigt. Utan det fick de köpa vit ull och svart ull och så blev det grått garn utav det, när de fick kardat ihop det och spann det. Det har du ju sett hur det går till, ja.

Fråga: Var fick man tag på ullen någonstans?

Det köpte de då från de som hade får inne på landet, där på Hisingen och ifrån Inland och så kom de och sålde sådant där. Så kunde de ju sedan om de hade gammalt ylle, sådant där som gamla kofter och strumper, så kunde man gå och lämna det i stan till en garnaffär och så kunde man få garn sedan.

Och sedan var ju här lumpgubbar som var och sålde sånt, köpte upp sådant där gammalt. De köpte upp lumper och ben och järn och allt sådant där.

Fråga: Ben?

Ben ja, gamla köttben och sådant där som man hade. Det var en gubbe som alltid sa när han kom: ”*Lumper, ben och järn*”. Det var så roligt. Vi ungar, vi var ju ute och plockade ihop allt som fanns kring stränderna och skulle sälja. Flaskor köpte de ju.

Det har hållt på i många, många år. Så länge båtarna gick, nästan, så var det alltid någon på våren som kom och samlade upp och tog med sig och lämnade in till stan, till Wockatz. Men nu finns det ju inte sådant längre. Det är svårt med frakterna också är klart.

Livet var sig likt, får jag säga, i många generationer. Mamma och deras föräldrar i sin tur hade levt precis likadant som vi gjorde, fast de hade det ju fattigare än vi.

När mamma föddes 1868 var det ju nödår. De hade inte något att äta. Nä, de visste inte, och de hade inte pengar till någon läkare. Den som inte hade pengar, så fick han ligga där tills han blev bra själv. Det var inget att göra med det. De hade det väldigt knalt.

Mamma tyckte ju sen att hon hade det jättest fint här, när de hade byggt detta huset. Hon tyckte hon hade kommit till ett slott. Det kan man ju förstå, när hon hade haft så litet ifrån början.

Hon fick ju gå ut och tjäna. De fick ju gå medan de var i skolan, ut och hjälpa folk, för att få mat alltså. Sedan så hade hon plats på Brännö. Där hade de ett ställe som hade posten. Så hade de jordbruk. Och då kunde man få hjälpa till där. Då hade de 15 kr om året.

Så fick de då ett och ett halvt linne och en och en halv strumpa. Så de fick en strumpa och ett skaft, så fick de sticka i en fot själv. Så fick de ett helt linne och så fick de en överdel till ett linne. Så fick de göra en nederdel själv. Det var vad de fick. De kanske fick något annat klädplagg. Men det var 15 kr på ett helt år.

Då fick de ju gå upp med solen och lägga sig så sent som dagen räckte till. Det var inga bestämda tider.

Sedan hade hon 60 kr om året. Det var det sista hon hade. Då var det ju hemskt mycket. Då fick hon hjälpa sina föräldrar, för de hade det ju dåligt hemma.

Fråga: Var det många barn?

Nej, de var tre syskon, men den minste han dog tidigt. Sen var de två systrar. Men hon blev gift och kom till stan och fick plats, den ena systemen, så hon stannade där.

Mormor dog sedan, och så tog mamma hit morfar, så han var här. Det minns jag då, han dog 1908. Då var jag 4 år. Då var han här. Jag vet inte hur länge han hade varit här. Det kommer jag inte ihåg. Men de tog honom hit.

De hade fisket i köket, backfisket. De satt och agnade. Då fick vi vara inne i rummet, morfar och jag, för det var ju kallt i köket. De eldade inte där då, när de höll på med fisket. Det fick ju inte vara för varmt där.

Morfar satt och vaggade Axel då. Han var ju liten. Då var han trött. Då fick han gå och lägga sig och så fick jag sitta och vagga. Då satte man sig på vaggan, på kanten, och så gungade man samtidigt så här med foten i golvet.

Jag vet en gång, så tittade vi runt, så välte vi pojken i golvet. Morfar blev så arg på mig. Han ropade: *"Lisa, du får komma, för pojken han dör"*. Och jag var ju rädd, och fick gömma mig i köket. Men det gick ju bra.

Men de hade så mycket att göra jämt.

Fråga: Fick du hjälpa till och ta hand om lillebror då?

Ja, just det. Vi fick ordna till det så gott det gick. Sen växte de ju upp och var ju mycket i skolan. Vi hade skola här på ön då. Vi hade en fröken som jag minns. Så hade vi en lärarinna från Kängsö. Vi gick alla syskonen för henne. När den ene slutade så började den andre. Vi var väl som allra mest en 16 barn då på en gång, något år eller så, när vi började.

Så hade vi skola hela tiden tills för 60 år sen eller någonting. Den tog väl slut då, ungefär.

Fråga: Det är inte den skolan som ligger där uppe?

Ja, den skolan som vi har där uppe, ja. Det var den skolsalen, och så var det en väntsal, som vi sa, utanför där. Vi hade en kamin inne i skolsalen. Där fick vi elda. Då fick pojkarna, innan de gick hem, spända sticker på kvällen.

Så fick de gå upp en timme innan och tända, så det var varmt när vi kom.

Fråga: Spänta sticker, vad är det?

Jo, de gör sticker så, man hade en kniv och karvade så där, så det blev riktigt som en rosett så där. Det har du inte sett heller, nej. Det gjorde man ju alltid, för det var torrt och fint. Så tog det fort eld i det. Så la man in det först, och så la man då ved ovanpå. Så tände man på.

Man kunde ju inte få eld i en vanlig träbit, utan man fick ju ha det förut. Det var så roligt, och den som kunde skära, så blev det så vackra saker. Det krullade sig så, vet du. Så hängde det ihop. Man skar flera gånger så, så den krullade sig, så kom den andra efter, så blir det som en rosett, eller någonting sådant där. Det kallade vi för att spänta sticker.

Fråga: Ni hade inga tidningar då?

Nej, vi hade inte tidningar, utan det var ved. Man fick göra det med ved. Då eldade vi där och vi hade varmt och gott i skolan. Det var ju på första timman som det var lite kallt, kanske, men det gick bra ändå.

Ja, vi fick elda, och så hade vi ju då koks och ved. Det var ju alltid en man på ön som skötte om det, så att hon skulle ha, för hon eldade inne i sin kakelugn. Det var det enda hon hade där inne på vintern, lärarinnan. Hon var här, men så blev hon sjuk, och fick ont i hjärtat. Hon dog sedan. Vi var där på begravningen, allihopa då, både stora och små. Vi körde dit med en motorbåt. Hennes pappa var karantänläkare på Styrso.

Om det kom båtar, så fick de inte gå iland, inte i Göteborg, utan då fick de stanna på Känsö i karantän, för att se så de inte hade några sjukdomar med sig eller sånt. Så det fanns ju alltid läkare då.

Där är ju militärförläggning nu, KA4, eller vad det är som är därute. Det har väl varit där i många år. Ja, de har sitt där.

Som sagt var, vi gick i skolan, vi gick ju i sex år. Småskolan och alltsammans var i ett. Första året satt man längst fram och så flyttade man sig varje år en bänk bakåt. När hon skulle lära de små, så fick vi sitta tyst och göra någonting annat då, så hon kunde läsa med dem. Och det gick bra. Vi var väldigt duktiga, för vi fick alltid beröm när vi hade examen, när prästen kom.

Ibland var skolläraren och hörde på oss. Men det är klart, innan examen måste man ju repetera, så vi skulle vara riktigt duktiga då. Men vi var ju så blyga på den tiden. Det är inte som ungdomen är idag. De är inte blyga. Det var för mycket åt det andra hållet.

Fråga: Man var mer rädd för fröken då?

Ja, man var rädd för fröken. Man hade sån respekt för fröken. Och man hade respekt för föräldrarna, så man var ju rädd om man skulle göra fel, då när det var en sån där högtid. Så var man nervös för det.

Jag vet, vi skulle fram och läsa en vers eller något sånt där. Hjärtat satt ju uppe i halsgropen, så rädda var vi. De skulle skämmas då för oss, föräldrarna, när de satt och hörde på.

Fråga: Det var som en riktig högtidsdag då?

Ja, det var högtid, ja men. Det var så vackert på examena förr. Det var trevligt. Då klädde man sig fin och hade blommor med sig och satte på bänken.

Fråga: Kunde man få nya kläder också då?

Ja, man fick alltid något nytt, så där. I alla fall skulle man ha det bästa man hade då. Det var ju alltid så att hur fattigt det än var, så hade man alltid en bästa kostym. Både de gamla och unga. De fick ju inte gå i sina vardagskläder någonstans om de skulle gå till stan eller kyrkan.

Då fick man aldrig gå som man kan göra idag. Nu kan de gå i vilket de vill. Då fick man ju klä sig. Det skulle ju vara pressat och fint. Gubbarna hade ju stjärkrage och sånt. Man fick inte gå till kyrkan hur som helst.

Herrarna satt på en sida och damerna på andra sidan. De fick inte sitta ihop i bänken. Och var det nattvardsgång så, det minns ju inte jag, men mamma berättade att förr, när det var nattvardsgång, så fick de inte gå ensamma var för sig. Var de gifta så skulle bägge vara med.

Så fick de anmäla sig först innan. De fick anmäla sig, hur många som skulle komma till nattvardsgången. Så det hade de. Så hade de merendels nattvardsgång före mässan, kl. 10. Så hade de mässan kl. 11 då. Så det gjordes alltid först.

Fråga: Nattvardsgången, hur gjorde de då?

Ja, det var precis som nu, ja. Det var som vanligt, ja. Det har inte ändrat sig någonting. Nej, det har det inte gjort. Men det var ju det att de hade den före, nu är det ju efter mässan alltid.

Fråga: Var gick man då? Vilken ö var det på?

På Öckerö. Vi har alltid varit på Öckerö. Jag har ju bara gått i den nya kyrkan. Ja, vi gick i den gamla kyrkan när vi konfirmerades. Jag har inte varit på någon predikning förrän nu på gamla dar. Det tog slut där nere sedan, då när den blev gammal och dålig.

Så byggde de den nya. Det var 1907. Så jag har ju inte varit annat än i den nya kyrkan. Och där konfirmerades vi också. Men vi gick och läste i den gamla.

Då var vi alla barn. Vi var ifrån alla öar då. Det året då jag läste då var vi 105 st., pojkar och flickor. Det var lite för mycket.

Det var en pastor Fahl, Erik Fahl hette han, som var här. Han var ju ung då, och lite schartauan var han. Så det var så strängt då. Pojkarna var väl lite bråkiga, så han fick dela på oss. Pojkarna fick gå en dag, och flickorna en dag.

Vi var ju tre pojkar och jag, härifrån. Så de seglade ju, rodde och seglade, pojkarna, så det var inga bekymmer för mig att komma över. Men sen då, när inte vi fick gå ihop, så fick jag gå med ångbåt. Då fick man sitta och vänta till eftermiddagen. Det var två flickor från Björkö och jag. För det mesta fick vi vänta då att komma hem. Mamma var och frågade, hon skickade min syster dit och undrade om inte jag kunde fått gå med pojkarna. Men då sa han, jag tror inte att Ester vill det, sa han. Han frågade mig sen. Nä, sa jag, det hade jag inte velat. Nä, det kan jag väl tro, sa han.

Fråga: Blev pojkarna bättre då?

Nja, det var väl det att de, det vet jag inte, men de var väl lite vilda kanske. Det var väl olika, såsom det är idag med. Men det var så många barn, så det blev väl väldigt svårt också, naturligtvis, att hålla reda på allt. Vi hade ju riktiga läxor på den tiden. Vi skulle kunna katekesen utantill, och allt sånt här, och psalmverser. Det är inte alls samma nu. Nej, det har jag förstått. Jag har varit med på konfirmation och så. Men det är mera, det är inte alls på samma sätt.

Fråga: Det är väl inte så strängt nu heller, som det var förr?

Nej, det var det alltid då. Vi fick mycket frågor då, på konfirmationsdagen. Vi hade ju konfirmation på lördagen, och så nattvardsgång på söndagen.

Vi fick stå där framme hela tiden, framme vid altaret. Det tog nog ett par timmar innan det var färdigt. Vi stod där, ja. Nu får de ju sitta i bänkarna.

Så hade vi ju då svarta klänningar. Sedan hade de som hade råd en svart och en vit, men de flesta hade ju bara råd till en klänning. Det var 1918. Då var det krig ute. Det var väldigt dyrt. Mitt tyg var väldigt dyrt. Mamma köpte det. Så sydde vi den på Kalvsund hos en sömmerska.

Då var det krigstider, så det var svårt att gå tag i någonting.

Fråga: Hade man alltid svarta kläder?

Ja, det skulle vara svart. Man fick inte gå, och särskilt om man skulle gå till nattvarden, så var det ingen som fick gå med ljusa. Det skulle vara lite dystert, så där. Det var det som var.

Man tänker många gånger nu, att det har alltid varit så allvarsamt, så det blev så trist på något sätt. Man fick inte vara glad liksom. Det var syndigt att vara glad. Ja, det var väl det. Det vet jag för att det, om det var en söndag och vi hade varit på nattvardsgång, så fick vi inte gå ut den dagen. Vi fick vara inne.

Då fick vi inte slarva efter, om vi hade varit där.

Fråga: Det var väl svårt att vara barn, och inte få vara glad?

Nej, just det. Det var det att man skulle tänka lite grann. Det var sånt som hände. Det var väl inte absolut säkert för alla, så där. Det var i alla fall det, att då skulle man tänka lite grann.

Så därför gjorde det väl det att man tyckte att det var dystert ibland.

Vi rodde över och seglade över så där. Så fick man gå runt och höra om det var någon som skulle gå. Så gick vi alla i en båt. Man hade de här jullarna, som de hade på fiskebåten, den tog de med sig hem på lördagen. Så vi tog många gånger den över ifrån ångbåtsbryggan, och så var det någon som rodde över då.

Annars seglade vi. Vi hade en man här, som alltid seglade med en jul 1e. Han hette Martinsson. Han var morbror till Josa, barnmorskan Josa. Henne känner du väl. Hennes morbror, han hjälpte sin syster med hennes barn, för hon blev änka när Josa föddes. Sen tog han hand om dem och hjälpte. Så de var i hopa de två syskonen. Deras pappa minns inte jag. Han kom bort på sjön, i en resa ifrån stan.

Det var lika överallt så där. I alla stugor var det likadant. Rytmen gick lika. Det var ingen som var något särskilt.

Fråga: Hur var det, kan du berätta hur det var, när man vaknade på morgonen och stod upp?

Ja, mamma väckte oss då och det var alltid i god tid. För det mesta fick vi kaffe då, för det var kallt inne, innan hon tände i kaminen där inne då på morgonen. Det var ju så varmt när vi la oss, men då var det ju ingen som var uppe på natten och la på den där kaminen, så den var ju släckt då på morgonen. Då hade ju värmen gått ut igen.

Men då var hon och väckte oss då. Så brukade vi alltid få kaffe. Sen fick vi då upp och skynda oss in till kaminen och klä på oss. Så fick vi lite vatten i ett fat, och fick sen tvätta sömnen ur ögonen, så vi inte skulle se sömniga ut.

Vi skulle kammars ordentligt. Det var mycket jobb med håret, för det fanns så mycket ohyra på den tiden. Så de var rädda för det. Det fick ju skötas väldigt noga. Mamma var alltid så rädd, vet jag. Hon kammade mig alltid, och jag hade kort hår. Jag hade så kort hår, dålig hårväxt hade jag. Jag gick alltid och avundades alla som hade långa flätor. Mina var små, såna här råttsvansar.

Hon kammade oss. Så fick det inte hänga i ögonen. Det skulle upp så här. Man fick inte sitta med håret för ögonen. Vi skojade alltid och sa, vi kan inte blinka förrän på frukost-rasten, för mamma hade ju vattenkammat då.

Hon hade en finkam då på morgonen, så vi inte hade något i huvet. Hon var så rädd för det. Men det fanns på den tiden, mycket ohyra, i alla hus då. Var det någon som hade, så bytte man ju mössor ibland och så. Det var ju alltid att tänka på det, att det kanske.

Fråga: Var det löss då?

Det var löss, ja, och loppor fanns det i husen också mycket på den tiden. Men lössen var det otrevligt med.

Fråga: Hur fick man bort lössen?

Man fick kamma varje dag. Fick man då mycket ohyra, så de inte rädde på det liksom, eller få bort det, så hade de sabedillättika, som de dränkte in håret med då. Det fick ligga ett par timmar eller något. Sa de dog väl. De här lössen, deras ägg eller vad jag skall säga, de satt på hårena då. Det var nog många som behövde det. Vi behövde det aldrig här. Men det fanns sådant i alla fall, att köpa på apoteket.

Fråga: Så det fanns apotek också?

Ja, inte här ute. Då fick vi gå till stan. Det fanns ju ingenting här ute alls. Affär hade vi ju här, vi hade Emma här uppe i affären. Den hade hon i ett rum. Det började hon med, inne i huset. Hon köpte grejerna från stan. Hon ringde och fick ut, fick gå och hämta vid båten. Mjöl och socker och kaffe, det var bara specerivaror, inte som idag, med tyger och grejer och sånt. Det var bara allt som man behövde till huset, såpa, tvättpulver och allt sånt. Så det fanns.

Så hade ju alla höns. Då fick man ju ägg på så sätt. Många gånger fick man ju byta sig till någonting för äggen, lämna äggen. Vi fick inte äta ägg varje dag, utan bara någon gång ibland. Vi fick spara på allting, det får jag ju säga.

Men vi hade det ju käckt på så sätt, för vi hade affär. Annars fick vi ro till Kalvsund och handla, och så hade vi sömmerskan på Kalvsund. Hon som hade affären fick ju ro till Kalvsund och ringa efter sina varor.

Vi hade ingen telefon här. Den kom ju inte förrän sedan. Det tog många år innan vi fick telefon. Den första telefonen som var, det var på Kalvsund, som var för skärgården. Det var den, ja. Den hade Wiks på Kalvsund. Det var den första telefonstationen här i skärgården.

Att det skulle bli telefoner i varje hus, det kunde man ju inte drömma om. Jag vet när vi fick telefon sedan då, när vi skulle bestämma oss, så fick vi vara sex stycken som bestämde oss för att få telefon hit. Då la de en kabel med tio trådar i, för de trodde att det skulle aldrig bli mer än tio, men det räckte inte länge. Nu finns det ju i varenda stuga. Så det har ju ändrat sig allting.

Det har ju ändrat sig så kolossalt bara på några år, emot var det var förr, som jag säger i flera generationer var det precis likadant.

Efter krigen så ändrade det sig ju allting. Då fick folk pengar. Då hade de möjligheter att kunna skaffa saker och ting. Men sen var det ju inte alla som fick så det räckte till ändå. Man fick ju något bättre än det var förr, i alla fall.

Fråga: Var det efter kriget då som det förändrades? Tycker du att det plötsligt blev bättre då?

Jo, det var väl det som gjorde det, för allting, fisk steg ju i priset. Mat och sånt blev ju dyrt och fiskarna fick ju bra betalt. Så det var väl det som gjorde det, att det blev lite mer. Men annars hade de det ju knalt hela livet egentligen.

Så var det det, att när de byggde hus, så hade de ju inga pengar, när de skulle bygga sina hus, utan de gick upp till Göteborg. Och där var Strömman & Larsson, hette det, en träfirma. Och de fick lämna sitt namn och tala om det, och så fick de gå och betala när de kunde.

Mamma berättade det att hon sa, att pengar har vi inga, men vi får ju ha ett hus i alla fall. Då frågade han det då, hur pass stort. Ja, vi skall ha ett litet hus, sa mamma. Vi har inte råd till mer. Men jag vet inte när vi skall kunna betala det. Då sa han att, ja, det kan väl alltid bli någon tia över någon gång.

Så fick de ju resa upp och betala då, när de kunde. Det var ju väldigt snällt. Det går ju inte i dag, att göra så. Men de var väldigt hyggliga.

Men skärgårdsborna har ju alltid varit ärliga, så de litade på att de skulle få sina pengar. Det får jag ju säga att de var så, de trodde inte att någon skulle narra dem. Så det var väldigt käckt förr egentligen, på så sätt.

Men det är klart, det har blivit så mycket nu, och ändrat sig allting. Det kan inte jämföras på något sätt, med någonting, varken med hushåll och allting.

Det var ju alltid så, att alla som gifte sig på den tiden, så fick de ju, nu skall jag ha familj och nu får jag sköta det själv. Det fanns ingen annan stans att gå och få någonting. Utan då fick de ju tänka varje dag att de måste vara igång, för att få mat i alla fall, och värme. Men vi plockade ju vrak och sånt kring stränderna. Vi använde ju allt som flöt iland. Vi samlade tång och hade som fülle i husen.

Fråga: Hade ni det att isolera med då?

Isolera med, ja. Det var väldigt varmt. Jag vet, vi byggde en bod där utanför. Det var ju breda väggar. Vi hade tång som vi stoppade tätt i så. Så hade vi i hönshuset. Där var så varmt. Det var ju tunt som du vet, så där en tio cm bred, som man stoppade tätt, det var så väldigt varmt med tång. Det var sjögräs, alltså.

Det finns ju annan tång, som man har till gödsel, alltså, klödder som det heter. Men detta var det där långa gräset, det gröna gräset som är. Så la man det på stränderna och så torkade det. Så la vi upp det på bergen. Så det var väldigt fint isoleringsmaterial, egentligen.

Fråga: Hur fick ni tag på virket till husen?

Virket? Ja, det fick vi där uppe. Då fick de skicka ut det med, om det var nån som hade en båt eller så. Jag vet inte, det kom nog med ångbåtarna ut. Så fick de bära hem det då. Man hjälptes ju åt, alla då, och bar upp det, tegel och allting. Fruntimren var med också. De fick ju göra lika mycket som karlarna.

Det var likadant med bränsle. De var uppe i pråmarna uppe i stan och köpte kol och seglade hit med, och så fick man då ta upp det själv, och in i källaren och lägga upp på hösten, så vi hade för vintern.

Man kunde inte tänka att det var någon annan som skulle göra det, utan de fick själva klara av det, också barnen. Därför väntade de att barnen skulle bli stora, så de fick hjälp. Det var liksom deras tanke, bara de växer nu och slutar skolan.

Men så kunde vi få ledigt om vi skulle hjälpa till någon dag. Då kunde vi få ledigt ifrån skolan. Om vi skulle baka t.ex., då fick vi ju hjälpa till då. Då fick man ett par timmar ledigt. Det fick man lov att göra, eller nånting annat sånt. Då gick man och frågade om man får lov.

Fråga: Hur gick det till när man bakade?

Ja, när vi bakade i stora ugnen inne, ja. Där bakade vi ju hundra kilo om gången. Vi gjorde hårda kaker, såna där fiskarkaker som du vet. Det gjorde vi ju själva då på den tiden, och hängde upp på stakar på vinden. Sen hade man bröd hela vintern.

Vi bakade på hösten och på jul och så på våren. Då bakade vi merendels en hundra kilo. Det hårda brödet det var ju väldigt viktigt, för det skulle ju fiskarna ha med sig ut på fisket. När de gick fick de ju ha mycket bröd med sig. Det var under kriget. De fick nästan allt bröd som fanns, för de hade inte så som nu.

Det var fisk och potatis och så blev det kaffe och smörgås. Det blev det för det mesta. Det var inte som nu. Nu har de ju riktig mat ombord. De kan ju laga och baka och allting.

Fråga: Var det ljust bröd, eller? Var det på vete de bakade?

Ja, de bakade på råg. Det var rågbröd, det hårda. Så var det hårt vetebröd. Det var också sådana kakor. Det hängde också på en stång uppe. Så det var lika gott. Hur länge det hängde där, så var det lika gott. Det var riktigt hårt då. Så kunde man sätta det i kaffet så det blev mjukt då. Ja, det var jättegott.

Man bröt söner det och stoppade koppen full och så fick man nånting på ett fat, socker eller smör eller nånting, som man åt till. Eller lingon, när man hade kokat lingon, då var det kalas liksom. Det kunde man äta till brödet.

Så hade man fisk nästan varje dag, får man väl säga. Det var stekt fisk och kokt fisk. Vi hade torkat fisken. Jag vet att mamma, när vi var riktigt små då hängde det alltid på sommaren sån fisk som de inte skulle sälja, så torkade de det, och stuvade det på vintern. Det var jättegott.

Fråga: Hur torkade man det då?

De hängde på snören ute, precis som du har sett när de torkar långa, som vi får lutfisken från. Den är ju torkad. Det hängde de, all sådan där småfisk också hängde de, skäddor och rocka, vet jag. Det var jättegott. Den smakade nästan som hummer, tyckte jag. Det var en fin och god fisk. Det var sådan där mera skrapfiskar, eller vad jag skall säga, som de hade råd att ta undan, liksom.

Fråga: Hur tillagade man det sedan?

Jo, så saltade man då fisk, och sill. Man saltade alltid salt, det var det enda förvarings-sättet man hade på den tiden. Så man saltade i baljor och tunnor och sånt där. Fläsk

också, saltade man då. Det var ingen konservering och sånt. Utan det var salt. Då fick man lägga i blöt. När de slaktade, vi hade ingen gris hos oss, men de mesta hade grisar här. Då kunde man få köpa där ibland. Så fick man alltid blod när de hade slaktat, och vi gjorde palt. Det var jättegott. Det har du aldrig ätit?

Jo.

Har du det? Det var jättegott. Pannkakor kunde man göra också, blodpannkakor. Det var jättegott.

Fråga: Är det som vanliga pannkakor?

Ja, det gjorde vi som vanliga pannkakor, om man fick lite blod. Så hade man då mjöl i och så bakade man det. Det var precis som pannkakor. Det var jättegott. Palten var särskilt gott. Då hade man ju rågmjöl och blod och rörde ihop det och så kokade man ju det i kokt vatten. Man gjorde klimpar, eller vad jag skall säga, som små bullar, som man tog så och la i. Så kokade det i saltat vatten.

Så åt man sedan det med lingon, om man tyckte om sånt, eller socker, om man tycker det är jättegott. Det var kraftig mat det.

Det var det de talade om häromdan, just i radion, att man skulle använda. Alla inälvor och allting använde de förr. Det gör de ju inte nu. Men nu talade de om det i radion härom dagen att vi skulle börja och äta det. För det gör de ju mycket i utlandet.

Fråga: Tog ni vara på de andra inälvorna också då?

Ja, det användes, lungor och allt sånt. Jag vet, de gjorde lungmos, som det hette. Och magen, gjorde de väl nåt med också. Allting tog de vara på. Och fjälsterna, tarmarna skulle ju göras till fjälster till korv. Det gjordes ju rent, allting sånt. Så vi slängde inte bort nånting.

Men det var gott, alltså. Jag får ju säga det, att allt kött och allting som man fick, det var färskt. Det var inte fruset. Det smakade på nåt helt annat sätt. Stekt fläskkotlett t.ex. är nånting som man inte kan få känna idag.

Jag tror att det här frusna, att det tar bort musten ur kött och sånt. Det var helt annat. Då var de ju inte rädda för att det skulle vara nåt farligt. De slaktade ju själv och gick och sålde som det var. Om det var farligt eller inte, det vet de ju inte.

Utan de sålde, och gick och drog runt en kärra. Så kunde de slakta både kalvar och grisar och sånt då och sålde. Alla köpte och det var när de hade fått kalvar då, så slaktade de ju då när de hade haft dem ett tag. Så det fanns ju då, det var inte så mycket att köpa i affärerna, sånt där.

Allt gick bra. Så hade de ju höns och sånt. Det slaktade de ju då när de blev riktigt gamla, så de inte kunde värpa, så slaktade de dem. Annars hade de ju inte råd att köpa och slakta nånting. Det skulle ju vara för att skaffa mat.

Fråga: Fick de steka de hönsen då?

Ja, de kokte och stekte. Det blev väl mest kokt, egentligen. Allting kunde man ta vara på.

Så plockade man bär.

Fråga: Fanns det bär här ute?

Ja, här var mycket bär på den tiden, mycket blåbär och sånt och hallon. Det var väl det att korna gick i markerna, så det blev väl gödning och sånt där. Nu växer allting annat så det kväver såna här saker.

Det plockade man då, blåbär och smultron och hallen och slyner, som det hette. Det var såna här odon, det heter det ju egentligen. Men vi kallade dem för slyner. Det var de små blå, som växte. Det var alltid gott.

Fråga: Vad gjorde man med dem?

Vi kokte alltsammans i en kräm. Vi gjorde kräm och sånt där. Det blandade vi då, ja, när man hade råd. Sen plockade vi slånbär och gjorde saft, sur saft, och hade på flaskor. När vi då hade råd nån gång så kokade vi kräm på vintern, slånbärskram. Det var jättegott. Vi hade ju inte råd att koka och göra söt saft, det fick vi ju inte.

Allting skulle användas, allt för att få något extra gott, så där, så fick man göra det.

Så jag får säga det, att det var inget som fattades. Vi var aldrig hungriga i alla fall, det var vi inte. På så sätt har vi väl haft det bra.

Men jag tänker på föräldrarna, vad de har fått slita. Ifrån de var små, fick de ju börja och jobba för att livnära sig. Sen blev de gifta och fick stora familjer.

De hade det väldigt jobbigt, för de hade ju ingen, annat än sig själv att lita på. Så de har varit levnadskonstnärer på alla sätt.

Och alla dessa kläder som de fick skaffa själv och sydde om. Innan de fick gjort vid denna ullen och kardat och spunnet och stickat dessa strumpor. Sen stoppade man ju de strumporna. De var ju tjocka. Så stoppade man så länge så det var ju nästan som en toffel till slut i botten.

Skaften höll ju nästan hur länge som helst. Så gjorde de nya fötter i. Det var ju jättefint. Men på våren var det ju varmt med de där tjocka strumporna.

Vi fick inte ta av oss förrän marken hade rökit. Inte före midsommar, fick man nästan aldrig gå barfota. Nä, mamma var väldigt noga med det. För hon sa, att kölden skulle ur marken först.

Men så var det ju då barn som gjorde som de ville. Det fanns ju såna på den tiden också, och de gick och retade oss då, så vi gick där och värkte. Sen när vi fick av strumporna, så kom de inte på förrän frosten kom. Det var så jättehärligt att gå barfota.

Fråga: Gick ni barfota hela sommaren?

Ja, vi gick barfota, aldrig en sko på fötterna. Skinnet var så tjockt under hälarna, så om vi skar oss, så det läkte, stora breda stycken var det. Det var ingen som hade skor på sommaren.

Jag vet, de första skorna, som jag vet jag köpte, det var när vi konfirmerades. Det var den sommaren vi skulle gå och läsa, då fick jag ett par nya skor. Jag vet ändå, söndan innan, när mamma sa, ja, Elin, min syster, kom ifrån stan och hade nya skor. Jag sa, jag kan väl få ha mina skor. Ja, du får ha dem idag då, men då får du vara försiktig, för de skall vara fina nu tills du skall gå och läsa.

Jag gick bort till skogen och tittade på mina fötter. Jag tycker jag var så fin!

2. Gösta och Elsa Johanssons liv på Grötö

INLEDNINGSTEXT TILL DOKUMENTATIONSBAND 3, SIDAN 2/1983

Gösta och Elsa Johanssons liv på Grötö

Herr Gösta Johansson och fru Elsa Johansson, Grötö, intervjuas av Elsa-Greta Larsson, Öckerö, om sitt liv på Grötö.

Gösta Johansson: född 1911 på Grötö. Fadern, John Andreasson är från Grötö, medan modern, Ida Andreasson, född Gudmunsson är från Västra Frölunda i Göteborg.

Fru Elsa Johansson: född 8 november 1921 på Öckerö Brätten. Fader: Teodor. Moder: Elin från Grötö.

Samtalet inspelades den 27 april 1983 i Gösta och Elsas hem på Grötö, för hembygdsprojektet. Inspelning och redigering gjord av Elsa-Greta Larsson.

Text till intervjun:

Jag är född 1911 och mina föräldrar, alltså pappas led har ju bott här i ungefär 300 år som man vet. Farmor kom ifrån Budskär och blev gift här på Grötö med en som hette Andreas. Min farmor var ju dotter till fyrvaktaren på Budskär.

Fråga: Vad hette farmor?

Hon hette Maria. Så kom hon hit och det är klart det blev för henne, som jag har skrivit där förut i mina memoarer, det var en väldig omställning. De var ju 11 syskon i ett litet fyrvaktarboställe där. Hennes pappa eldade fyren, öppen eld med kol. Så kom hon hit 1861 och gifte sig 1862. År 1880 gick farfar bort nere vid Kalvsund. Han hade kryssat från Göteborg, han och en annan som hette Olaus. Så satt hon ensam där med 8 barn. Min farbror Alfred var äldst, han skulle fylla 14 år och den yngsta dottern Amanda var 11 månader. Pappa var 6 år.

Fråga: Vad hette pappa?

Han hette John Andreasson.

Fråga: John Andreasson. Och du heter?

Gösta Johansson. Han hette John och han kallades för Johan. Så tog jag det efternamnet efter honom. Det gjorde vi allihop.

Fråga: Var det vanligt att man gjorde det?

Ja, det var vanligt, det var väldigt vanligt. Farmor hette ju Olsson efter Andreas. Andreas hette Olsson. Min mor var ju från Västra Frölunda utanför Göteborg. Hon var född Gudmundsson. De träffades väl i Göteborg skulle jag tro, där på torget, för hennes familj körde ju in till stan på lördag och sålde på torget. De träffades där och så gifte de sig 1899. Så kom ju äldste sonen tidigt, de hade ju bara varit gifta ett litet tag då, så fick de en pojk. Men han blev inte gammal. Han var bara 2½ år när han dog i hjärnhinneinflammation. De fick det egentligen väldigt besvärligt i starten. En gång när pappa kom ifrån stan så var mamma uppe på röset här på västsidan och hängde ut tvätt. Så fick hon se en båt ifrån Hönö som kullseglade, med 2 eller 3 man ombord. Hon sprang ju och sa till pappa. Och pappa sprang och ramlade i stenarna där och slog isönder höften. Han låg på sjukhus i 11 månader. Sedan förblev han halt hela livet.

Fråga: Hur i all sin dar kunde de försörja sig då?

Kontanta medel på den tiden var ju väldigt svårt, egentligen. Men jag kan ju aldrig komma ihåg att vi på något sätt svalt. Nästan alla som bodde här då hade ju kor och gris och alla var noga med att salta in sill och fisk och allting. Mat hade vi ju egentligen, för vi var ett slags fiskarbönder, om man räknar så, här på Grötö. Men just kontanta medel, för allting var ju så fattigt, det ar ju nästan ingenting, men det som jag tycker är så otroligt, jag menar, om du tänker dig att grannen kommer till farmor och säger: *"Jag skall ge dig ett gott råd. Sälj barnen på auktion och ta en plats"*. Det var det sociala på den tiden. Men så kommer en annan granne, som bor där i det röda huset närmast intill här, som vi kallar för Stor-Martin. Så sa han till henne: *"Maria, du skall leja dig en fiskedräng och så skall du göra ny redskap, och så skall jag ta pojken med mig på min båt"*. Och det var farbror Alfred det. Han tjänade 47 kronor första året.

Fråga: Var det mycket, eller?

Om man ser det ur nuvarande synpunkt, vet du, så är det ju ingenting. Men det gick. När jag ser farmor, när hon berättar om detta gamla hus, som hon flyttade in i. Det var ju, som hon sa, minst 200 år. Det var jordgolv. Det låg helt nere på marken. Det var ett långt, lågt hus. All mat, det var bara en uppmurad häll i köket och så lagades all mat över öppen eld, eller på såna där ringar, där de satte kittlarna.

Fråga: Kan du berätta lite grann om det?

Som hon sa, på jul så tog de in halm och strödde på golvet för det skulle se lite festligare ut. De rökade ju och de spritade ju och allt möjligt. Hur det kunde gå klart för eld, det är ju en gåta. Men det gick på något underligt vis. Hur de kunde klara dessa barn, och så 1890 riva det gamla huset, och bygga detta som jag bor i nu.

Fråga: Hon var ensam då?

Ja, ensam om det. Det är ju fantastiskt.

Fråga: Virke och sånt till detta huset, hur fick hon tag på det?

Hon var själv med till stan och tog ut virke, alltså det var vanligt rundvirke, så det höggs upp här på gården. Så flottade de ut det virket där ifrån hamnen i Göteborg och hit till Grötö. De höggde upp virket här och byggde huset på 18 veckor. Det tycker jag är en prestation, om man tänker sig att allting fick de göra för hand. Det gör dom ju inte idag. Nej allting kommer färdigt. Men det är klart, jag vet inte om dom klädde utvändigt och så, men dom måste ju ha uppfört huset, murat och tätat det och fönster och allting på 18 veckor. Lönen var ju inte stor. Det var 3 man. Den ene kallade de för Lömman och Mörten och Dovlingen, alltså det var ju liksom smeknamn på dom. Så de hade 2:50 kronor sammanlagt, alla 3. Dom började när det ljusnade och slutade när det var så mörkt så dom inte kunde se.

Fråga: Var det per dag då?

Ja, per dag. Virket, alltså själva stockvirket, det kostade 500 kronor. Så nog är det skillnad. Så gick åren och så blev ju pappa ut på fiske, Det var ju backefiske, det var ju huvudsaken på den tiden. Så gifte han sig, 1898-99. Sedan 1911 blev ju jag född. Så gick det. Vi hade huvudsakligen backefiske och dörjfiske. Så gick det på så sätt, alltså.

Sedan så gick det faktiskt inte att försörja sig på fisket, för vi var ju 3 bröder och så pappa. Jag menar, det var ju ofta vi inte tjänade mer än 30-40 kronor för alla 4 sammanlagt. Så det gick inte. Så vi började då i Sjöfartsverket, alltså på hamnavdelningen. Jag började 1929 och var med och byggde Hönö Klova hamn. Den grävde vi ut för hand, förresten. Det fanns ju inga maskiner och ingenting så på den tiden. Och då hade vi 87 öre i timmen. Sedan så kom ju exercisen då 1930. När jag kom tillbaka då, så började jag ju egentligen inte där, utan då började jag med Johan Rohman på Hönö, som snickare. Så var jag där då hos Johan Rohman ett bra tag, i många år, men så blev det dåligt att göra. Då gick jag tillbaka till Sjöfartsstyrelsen igen och var där i sammanlagt 13 år. Men sedan snickrade jag igen till pensionen. Märkvärdigare är det inte.

Fråga: Men jag tänkte på, när ni växte upp, ni barn, hur det var då?

Vill du ha om hur själva ön såg ut eller bebyggelsen? Ja, du vet, det har ju utvecklats. Farmor räknade ju inte s.k. strandsittare, som ingen mark hade, utan det fanns ju då 3 timrade hus på Grötö och det fjärde var under byggnad, eller ombyggnad, det var hon inte riktigt säker på. Men så fanns det ju några strandsittare, men hon berörde aldrig det så mycket, det gjorde hon faktiskt inte.

Fråga: Vad var strandsittare då?

Det var såna som bara egentligen hade slagit sig ner och fiskade och så, så dom livnärde sig. Det var ju så fruktansvärt fattigt, alltså på kontanter. Det var ju ingenting egentligen. Så hur dom klarade det, det förstår jag inte.

Fråga: Då var det en 4 hus då, en 3-4 hus?

Ja, det var det. Om jag räknar 1905, då fanns det 14 familjer, 14 hus på Grötö. Av dom är en del borta nu, men då fanns det det. Det är bara en sommarstuga som jag inte minns uppförd, annars är alla de andra komna under min tid. Nu är vi ju 15 familjer, men det är ju bara 1 eller 2 i varje hus. Då var det 8-9 i varje hus. Skolhuset kom väl omkring 1897-98.

Fråga: Så då var ni många i detta huset också då?

Ja, vi var 7.

Fråga: Hur stort var det, var det lika stort som nu?

Ja, det är precis samma, fast här uppe fanns det ingenting gjort, utan vi bodde ju nere allesammans. Vi var ju då 4 barn och pappa och mamma och farmor. Farmor dog 1931. Då låg jag i exercisen, så jag var inte hemma då. Då var hon ju 89 år.

Fråga: Så det var öppen vind här uppe?

Ja, den var precis öppen. Det fanns inte ens golv, när vi gifte oss, utan det gjorde jag då. Jag började här på hösten och så gifte vi oss på april då. Då var det färdigt. Alltså på kvällarna efter jobbet.

Fråga: Hur träffades ni då?

Gösta: Ja, det är inte så märkvärdigt, för hennes mamma var Grötöbo och flyttade till Öckerö och då var Elsa här nere hos "Moster", som vi säger. Så träffade vi då. 1940, 1941, 1942 vet du, när det var så vansinnigt kallt, då kom jag ju ingen annanstans. Och det var ju hemskt nära då att träffa Elsa som var på ön. Men alltså, jag har inte ångrat på det.

Elsa: Jag var alltid här hos mormor och morfar under alla skollov, ifrån jag började skolan när jag var 7 år. Sen alla lov och helger och påsklov och jullov, så var jag här på Grötö. Sen när jag då blev äldre, efter att jag hade gått och läst, så har jag ju vart här i ett kör. Då hjälpte jag ju mormor och morfar, morfar var ju småfiskare. Jag hjälpte dom med garna och så beställning på all fisk. Så låg han ute på kvällarna och fiskade på sommarn neråt Flaget och så gick mormor och jag och tog en promenad. Så var klockan 10, halv 11 så gick han iland med 3-4 backar vitling. Så rensade mormor och jag och tvättade och så lades den på backar och sattes i källarn. Så var det till att gå runt till sommargästerna på morronen och lämna för 50 öre tjoget.

Fråga: Var det sommargäster mest då, som köpte?

Elsa: Ja, det var öbor som köpte också. Men mest var det sommargäster som köpte. Så hade han då garn ute, och så fick han hummer och så kokade mormor. Så var det för mig att knalla runt med detta och lämna till dom. Sen hjälpte jag moster där nere, för

hon ville alltid vara ute i trädgården och jobba, och så blev det att jag fick vara inne och sköta hushållet. Det var ju arbetsfolk här, när dom byggde då. Då var jag inte mer än 12-13 år.

Fråga: När är du född? Du kanske kan tala om vad du heter.

Elsa: Jag heter Elsa och är född den 8 november 1921. Min mamma hette Elin och pappa hette Teodor. Så har jag en bror som heter Rune och han är på oljebåtar. Så vi har det gamla hemmet på Öckerö, så när han är hemma så bor han där.

Fråga: Ditt föräldrahem, var ligger det?

Elsa: Det ligger på Brätten, Brattevägen 20.

Gösta: Det är inte långt ifrån det gamla färjeläget.

Fråga: Så har du hjälpt din moster här då?

Elsa: Ja, så sa moster, att nu går jag ut och jobbar. Så var det till att baka och laga mat. Hennes man reste ju till stan varje dag. Så gick det.

Fråga: Var det flera personer som du hade att laga mat till?

Elsa: Ja, jobbarna skulle ju ha mat på den tiden. Snickarna skulle ju ha mat och murarna. Så det var allt kämpigt många gånger. Jag fick ju vara liksom på ett par håll och hjälpa till. Sen hamnade jag ju som sagt här uppe. Då gifte jag mig ju inte bara med Gösta, utan det var ju med en hel familj. Det var ju hans mamma och pappa och broder.

Fråga: Dom bodde också här då?

Elsa: Ja, så jag hjälpte dom, dom bodde nere, så bodde vi här uppe. Så dom åt här uppe hos mig och så bar jag ner mat till farmor. Hon var ju sjuk, så hon låg i 17 år. Sen var vi gifta i 5 år innan Ingvar blev född. Och så Britt då. Det är 15 månader emellan dom.

Fråga: Då bodde barnen här också, då var det många personer då?

Elsa: Ja, du vet, dom var ju 3 nere och så vi här uppe. Så hade jag ju mamma och pappa, dom var inte så vidare bra dom heller. Pappa blev ju inte mer än 59 år när han

dog. Han var ju på ångbåtarna. Mamma var 60 år.

Fråga: Hur var det när man var ung då, när ni träffades? Vad gjorde man, fanns det några nöjen eller så?

Elsa: Nej, det var inga nöjen. Det var någon gång vi kunde komma över till Hönö.

Gösta: Det var nån gång på isvintrarna, så gick vi över till Hönö till Bergrens pensionat, eller på nån film eller nåt sånt där. Här var ju inga nöjen. För kallt var det till att vara ute. På den tiden, vet du, så kunde man ju inte bara tassa in hos en flicka, det gick ju inte.

Elsa: Det var ju för Gösta att knalla hit till mormors. Det var inte annat att göra. Det var ju inget fel på det. Sen har det gått bra, vi har ju fått hjälpts åt hela livet och det får vi väl fortsätta med så länge vi får vara tillsammans.

Fråga: Hur var det då, förlovade man sig eller gifte man sig?

Elsa: Vi förlovade oss julen 1942, så gifte vi oss våren 1944, den 29 april. Så nu har vi snart varit gifta i 39 år.

Fråga: Så det var så att man skulle vara förlovad innan man gifte sig?

Gösta: Ja, absolut.

Elsa: Ja, det skulle lysas, vet du, det gick ju inte att smyga med sånt.

Fråga: Gifte ni er i Öckerö kyrka?

Elsa: Nej, vi blev gifta här nere i första våningen i sörummet. Pastor Frank var här och vigde oss. Då var han på Hönö och var komminister. Det var inget uppmuntrande bröllop, för 1942, var det det, nej, när gick pojkarna bort?

Gösta: Ja, vi kan ju berätta först hur vi egentligen kom att svetsas ihop. Jag jobbade i fortifikationen då, ute i Hönö Röd. Vi var ju klara nästan på den arbetsplatsen då, vi höll på att riva de stora magasinen, som vi hade haft till cementupplag och sånt. Så hände en olycka, att de här stora magasinet störtade ihop, och jag kom under där, och jag krossade 2 kotor i ryggraden. Så kom jag in till sjukhuset och låg där förlamad i 12 veckor ungefär, gipsad. Elsa satt där den mesta tiden. Sex veckor satt hon i ett enda kör, nästan dag och natt. Det hängde ju på ett hår hela tiden.

Fråga: Ni visste inte alls hur det skulle gå då?

Gösta: Nej, jag fick näring genom armen, alltså underkroppen var ju lam. Så jag gick ner 26 kg på 4 veckor, så du förstår att det var jämna plågor. Men jag kom hem i alla fall på nyårsafton, trots det. Nästa jul förlovade vi oss. Sen gifte vi oss. Sedan har vi ju fortsatt då med jobbet, och Elsa har fått klara det här hemma. När jag började då med Johan Rohman så var det ju 12 timmars arbetsdag, 50 öre i timmen.

Elsa: Han gick i mörker och kom i mörker.

Fråga: Så du reste av och an?

Gösta: Ja, härifrån då, under hela tiden med Johan Rohman så fick jag ju ro. Jag rodde från 1929-50, när vi byggde skolan på Hönö. Då köpte jag den första utombordaren. Annars rodde jag. Och när det var Sjöfartsstyrelsen, så var det ju Öckerö och Fotö och södra skärgården. Då fick man ju stanna kvar över veckan. Så norröver var jag ju på hamnarna där, på Hallandskusten. Men då kom jag hem bara på lördag eller söndag. Ibland inte, det berodde på. Det var besvärligt. Men det var inte själva jobbet så mycket, som att vi fick alltid bo så dåligt. Jag kan belysa ett exempel. Vi kom till Rönnäng, och där var 17 grader kallt och en meter snö ungefär. Jag satte våra väskor där i snön och så traskade vi runt till husen och frågade och vi fick bo där. Nej, det var nej överallt. Så gick vi till hotellet. Så sa dom där att ni kan få bo här men det kostar 18 kronor natten, och ni får absolut vara omriggade. Jag sa att det är omöjligt att genomföra, för vi kan inte stå i snön och rigga om oss, så det går bara inte. Så sa jag till pojkarna där, dom andra tre som var med, att vi tar bussen och så åker vi hem igen, så får Sjöfartsstyrelsen klara ut det bäst dom kan. Så kom där en äldre man då, och så sa han, att ni kan få bo i min källare och så får ni ett rum att ligga i uppe. Och det fungerade fint, tills vi fick upp barackerna. Sen bodde vi i dom barackerna vi satt opp.

Elsa: Det var inte så fina baracker som dom har nu. Dom bodde sämre än djur. Så något lovord för Sjöfartsstyrelsen det kan jag då inte ge.

Gösta: Du kan ju bara tänka dig själv alltså, ett rum och så 12 man i över- och under-sängar. Och så då ett litet kök att laga mat i, alltså efter en kom ifrån jobbet. Det var inget vidare, det var det inte.

Fråga: Det kunde vara långa tider då som man fick bo så?

Gösta: Ja, visst. När vi var på Dyrön fick vi hyra ett rum och kök och vi var nio man och i förstugan där stod ett tvättfat som man fick slå i trappen så isen gick väck. Man hade ingen särskild lust att vaska sig på morronen. Men det gick. Då var man ung, då går allting.

Fråga: Du funderade aldrig på att sluta och börja på fisket och kunna bo här ute?

Gösta: Fisket var ju väldigt dåligt och i och med det att årena gick så blev det ju bättre och bättre. Men själva denna avlöningen som dom har nu, det går inte att jämföra. Så sent som 1950 hade vi 2:20 i timmen. Så allt det här det har kommit så väldigt snabbt, egentligen. När jag slutade som pensionär då hade jag 18 kronor i timmen, men så hade vi en massa annat som inte syns i kuvertet, alltså. Vi har ju trygghetsförsäkring och vi har ATP och vi har ju allt möjligt, som har kommit. Allting har ju kommit under min tid.

Elsa: Johan och dom, och så var ju Ingvar också med där och snickrade, då gick det väl någorlunda.

Gösta: Ja, det har gått bra. Ja, det är klart det var ju inget överflöd, men alltså om jag skall vara riktigt ärlig, så har jag ju egentligen aldrig haft det så bra som sedan jag blev pensionerad. Och så sorgfritt. Man har ju inget ansvar och ingenting.

Fråga: Ni funderade aldrig på att flytta ifrån ön?

Gösta: Det gick bara inte. Elsa kunde inte resa med, vet du. Det var ju omöjligt, mamma låg ju jämt.

Elsa: Farmor och farfar levde ju, dom kunde ju inte vara ensamma.

Gösta: Det var väl en enda vinter då som vi bodde på Öckerö.

Elsa: Det var bara några månader då, när Ingvar och du jobbade på Hönö, som vi var där, när det var besvärligt när färjorna inte kunde gå då. Annars har ju Gösta haft dessa småbåtarna och flackat i alla år.

Gösta: Det är klart det har varit både negativt och positivt. Men när man ser det efteråt så där, så kommer en ju egentligen bara ihåg det positiva. Det blir alltid så.

Fråga: Den boden som står här ute, den blåa boden, den måste vara bra gammal?

Gösta: Ja, den är inte så förfärligt gammal. Det var så att det var en norsk båt som hette Svolder, som strandade på Invinga. Så var min äldste bror Sigfrid och så min farbror

Alfred ute då med båten, för den var lastad med virke. Så hittade dom ju en hel del virke och på hans del så byggde vi den boden med det virket. Sedan hade vi den som ägnebod då när vi hade backefisket. I och med att där var varmt och gott på kvällen, för det måste vi ju ha, för att ägna om backerna, så samlades den här gamla stammen där. Då blev det ju väldigt mycket historier och mycket prat om gammalt. Så det är egentligen därifrån jag har hämtat det som var förr.

Fråga: Var du med också där inne då?

Gösta: Ja vi bodde där på sommaren, för då hade vi ju inte backefisket, utan det var vintern. Vinterhalvåret hade vi backefisket, annars hade vi ju dörjfisket och låg för hand och fiskade också, och lämnade till Göteborg till uppköparna. Och så var det ju då sommargäster i vartenda hus. Då betydde ju detta mycket, vi fick ju dom sista åren ungefär en 400 kronor, skulle jag tro för sommaren. Och det betydde väldigt mycket, när årsförtjänsten låg på kanske knappt 1000 kronor. Då betydde det ju väldigt mycket, men senare så betydde det ju ingenting egentligen.

Elsa: Sen byggde dom ju om boden, när Ingvar gifte sig, eller hade sällskap med Tina, så den är ju vinterbonad. Och där är vatten, både kallt och varmt, kylskåp och så.

Gösta: Den har vi som gäststuga nu.

Fråga: Hade ni vatten och sånt inne när du växte upp här?

Gösta: Nej då, det var ofta man fick slå hål med skopan på spannen som stod vid spisen.

Fråga: Var fick ni vatten ifrån?

Gösta: Från brunnar.

Elsa: Vi hade en i trädgården, och så en stor där borta.

Gösta: Men den i trädgården hade vi inte förrän på senare år. Så fruntimren då, för det första så hade dom ju inget annat ställe att tvätta, utan dom hade en stor trebent gryta. Vi småbarn då, vi matade den då med ved och eldade och där kokade dom tvätten. Sedan hade dom en, som dom gamle kallar lakeså, där dom la alla kläder, och så hade dom då en påse med blåull (?), så det skulle bli riktigt vitt. Och så en böstepall och så en sån där bräda och stod där och smällde. Så fick dom ju slå hål på isen på baljorna borta vid brunnen först på morronen. Så inte var det nåt, det var ju inga tvättmaskiner på den

tiden.

Fråga: Tvättade dom på vintern?

Gösta: Ja, om det inte var alldeles för jädrigt. Du kan tänka, där var många barn och så. Dom hade inte så många ombyten, dom fick allt tvätta.

Elsa: Ja, jag fick ju bära vatten sen jag kom hit, till brygghuset. Då hade vi det gamla brygghuset där. Det var ju till att bära vatten och lägga i blöt, och så koka i en gryta. Och så allt sköljvatten. Så nog har en haft det kämpigt. Det var många, 7, 8, 9 personer.

Gösta: Sedan drog man ju in vatten och så hade vi en pump och sedan så fick vi, när vi fick det bättre ställt, så hade vi hydrofor, och en tyckte det var underbart. Sedan kom stadsvattnet, men vi fick inte det förrän 1975. Vi fick vänta på det efter den övriga kommunen. Vi var sista ön som fick. Vi väntade i 16 år egentligen på vattnet. Och sen tyckte vi det var underbart.

Elsa: En har ju gått igenom precis allting.

Gösta: Sedan slapp man ut på det där iskalla dasset, när man fick toalett inne.

Fråga: Hade ni ingen toalett inne förrän 1975?

Elsa: Nej, vi fick inte det när vi inte kunde få vatten.

Fråga: Hade ni gemensamt med andra hushåll toalett och så?

Gösta: Nej, var och en hade ju sitt utedass.

Fråga: Vad gjorde man med ...

Elsa: Ja, det fick dom ju gräva ner borta i gårdet, som vi säger, potatisåkrar. Dom samlade ju både skrap och allting på ett ställe. Så när våren kom så kördes det ut. Det hade dom att lägga potatis. Farfar hade ju bra mycket gård. Det var ju 4 stora åkrar där borta.

Gösta: Farmor hade ju ko, så länge som hon var så gammal så hon inte kunde sköta kon längre, innan hon gav sig av med den. Så mjölk hade vi. Alla hade kor. Det var t.o.m. 12 kor över vintern. På somrarna var det mer.

Fråga: Fanns det nån lada?

Gösta: Ja visst, här är ju en del kvar. Det är ju en här bakom, som är kvar. Och så är det

där borta som affären kom sedan. Den ladan är ju kvar. Och där nere på ängen står det en. Ja, här är fem lador kvar ännu sedan den tiden.

Fråga: Fanns det andra djur också?

Gösta: Nej, dom har haft två hästar här på Grötö förut, men dom minns inte jag. Dom var före min tid alltså.

Elsa: Men dom hade ju Arnold, och hade gäss med sig och plöjde ner potatis och så.

Gösta: För det mesta så grävdes det ju ner för hand, potatisen, och sköttes. Men dom behövde aldrig köpa nånting till korna, utan det fanns tillräckligt för allihop. Det var inga problem. Marken var ju mycket mer uppodlad. Nu är den ju inte uppodlad alls. Men det är ju inte bara här på Grötö. Hela socknen såg ju ut på ett helt annat sätt. När den verkliga revolutionen kom i denna socknen, det var 1961, när färjeförbindelsen kom. När jag började 1929 att jobba i Hönö Klova, då var det ju bara två hjulspår med hästelort i mitten, alltså hela vägen ner. Och den södra delen på Hönö var nästan helt obebodd. Det var bara ett enda hus, då man cyklade ner till Klova den vägen. Så nog har det ändrat sig alltid. Det går inte att känna igen, det går nästan inte att jämföra. Då man cyklade ner till Klova, då 1929, så hejade man ju på varenda en en mötte. Nu kan en inte heja på en käft, en känner inte nån.

Elsa: Du vet när jag gick i skolan och bodde på Öckerö då fanns där inte ett hus, dom som var nere vid Brätten, där jag bodde. Så ända bort till Småstad, där fanns inte ett hus nånstans, annat än ett hus som låg på udden. Gustavs på udden hus, det var det enda huset som var. Då kallade dom hela Småstad och Baggelbo och allt det, det kallade dom för Sibirien. Där fanns icke ett hus. Så en kan bara se på dessa åren. Och nu kan du inte känna igen dig, för du vet inte var du är nånstans, när du kommer dit. Nej, det är väldigt förändrat.

Gösta: Som jag sa förut, det är bara en villa som jag inte minns, annars har det ju under min tid tillkommit, här är ju över 62-64. Men själva öhusen är ju i stort sett samma. Ja, det har tillkommit sju öhus under min tid på Grötö och av dom är ju tre som har återgått till sommargäster. Just när det gäller öhus så kan man ju säga det, det är en som heter Arne Eriksson, och så då när min pojk byggde var det 42 år emellan dom två. Så det är ju ingen fart på det precis. Så det är inga problem. Och trots att det är så många villor så kan en ju inte säga att här är trångbebott på något sätt, eller att vi har ont utav dom på något sätt. Det har vi inte, för jag får ju säga det att sen tv:n kom så märker man ju människorna mindre och mindre.

Fråga: Förut gick man väl mer in till varandra?

Gösta: Ja visst, vi kan gå ut och spatsera, flera kvällar och vi möter inte en käft, annat än en går ner till färjturen, där träffar man ju folk.

Elsa: Men det blir så vet du, alla dom gamle är ju borta. Nu är det ju, ja vi har ju Moster här nere. Det är liksom den fasta befolkningen, utav våra i alla fall.

Fråga: Är det bara hon som är kvar?

Elsa: Utav min släkt? Ja, jag har en morbror som bor bredvid Axel och han fyller 75 år i år, och moster är ju 79.

Gösta: Egentligen från början var det ju bara två släkten, eller vad jag ska säga, denna nu som farfar tillhörde och så då som vi kallar Erkes släkt (?). Det var inte det huset som blev deras efterkommande, utan det andra huset låg längre väster över där. Så det är dom två släkterna. Men sedan, i och med att, så har det ju bundits ihop alltihop. Utav pappas bröder, så stannade ju pappa här på ön, farbror Alfred stannade på ön och faster Alma stannade på ön. Det blev ju tre som stannade kvar här på ön.

Fråga: Hur många stannade på ön av er syskon?

Gösta: Ja, Alva, min syster hon gifte sig på Hönö med Johan Rohman och Torsten, min bror, den andra i ordningen han gifte sig också till Hönö. Han var dykare i Sjöfartsstyrelsen. Han jobbade där i 40 år, så han stannade kvar hela tiden. Och Sigfrid han gifte sig ju inte, min äldste bror, han gifte sig inte förrän han var 65 år eller nånting sådär. Så han har faktiskt bara varit gift i 10 år.

Elsa: Han var gift i 10 år, då han gick bort, det är 4 år i år.

Gösta: Så dom bodde på Knippla egentligen, för han var gift med en Knipplatös. Så det stod tomt där nere, men han ville ju gärna hit på sommarn. Och det gör hon fortfarande. Hon kommer på sommarn, men nu är det ju tredje sommarn sen Sigfrid gick bort, eller fjärde sommarn.

Fråga: Jag tänkte på, när du höll på med fisket och så, hur var det när man fiskade med backer? Hur gick det till egentligen?

Gösta: Ja, om du tänker dig alltså, vi säger ju backer, eller jag vet inte vilket som är rättast, dom kallar det långrev. Alltså det var 100 krokar, det räknades som ett hundra

och på varje tråg var ju tie, så det var ju 1000 krok på varje tråg, om vi säger så. Så gjorde vi vanligtvis så att vi satte fyra tråg på måndan och så drog dom då, och så iland och så skulle det vara 30 klara på kvällen, för att sätta nästa dag. Så var det iväg till stan och lämna den fisken då på tisdag kväll och så stanna två man hemma och la färdigt 40 då. Så på torsdag sattes dom. Så skulle dom vara klara igen och sättas på fredag. Fredag kväll kördes det till stan igen. Men det var två andra, vi byttes om, två varje gång. Och så höll det på.

Fråga: Det var väl ett väldigt jobb då?

Gösta: Ja, du förstår att man räknar ju inte 8 timmars arbetsdag. Det kunde ju bli 16 och 20 också.

Fråga: Vad fick man för fisk då?

Gösta: Ja, det var torsk det mesta, huvudsakligast, och kolja och havskatt och vad som helst. Sedan på dörjfisket så var det ju makrill för det hela. Tidigt på våarna så brukade vi ju köpa upp makrill i Fiskehamnen och så körde vi runt till båtarna som låg på strömmen och sålde till dom där, då under den perioden innan dörjfisket började. Men det blev ju inte så lång tid, för jag var 18 år då, 1929, det stämmer. Sedan så har jag ju inte varit på fiske annat än för skojs skull. Sedan när jag var pensionerad då så gick jag med Ingvar med ryssjorna här, pojken. Men nu har dom plastbåtar och på ett annat sätt. En kan ju inte ro dom båtarna, så det är ingen mening att vara med.

Fråga: Det var inte motorer och plastbåtar förr då?

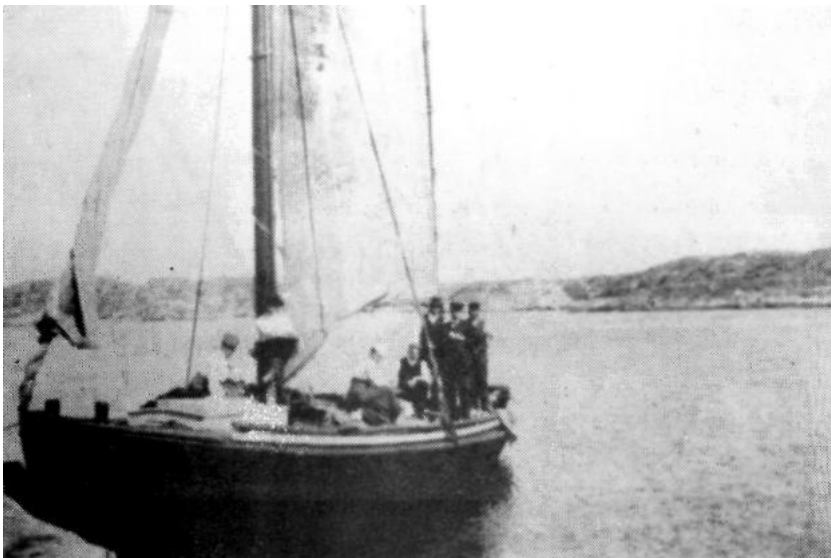
Gösta: Nej det var det inte.

Fråga: Hur var båtarna ni fiskade i då?

Gösta: Det var la bra, det var la fint. Första åren när jag snickrade då, så snickrade vi vanligtvis inte på vintern, utan då var vi på vadfisket alltså, dom stora snörpvadarna och på sillfisket. Då låg vi ju borta för veckan, ibland 14 dar. Jag var med i 2-3 år på Marga på Hönö. Jag var nog i 2-3 år på Öckeröbåten, Komet. Den gamle där vid Brätten, Linneas Frans och jag var kompisar där.

HAMNEN
ÖSTSIDAN

”SEGLA ME
BADGÄSTER”

MIDSOMMAR 1910

TILDA 1915

TILDAS HUS, BYGGT 1872

1915

ÄLDSTA ÖHUSET, BYGGT 1830

YNGSTA ÖHUSET, BYGGT 1979-80

LITTERATUR

Malmberg, Birgitta von & Engström, Rune (red.) (1978). *Minnesvård: dokumentation av hem och bygd. Studieplaner om vården av våra minnen.* [Ny uppl.] Stockholm: Riksförbundet för hembygdsvård.

Minnesvård: Dokumentation av hem och bygd. (1975). Stockholm: Riksförbundet för hembygdsvård.

Odenvik, Nathan (1957). *Öckerö socken: Ur dess historia från forntid till tiden efter första världskriget.* Öckerö: Öckerö kommun.

Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 4, Ortnamnen i V. Hisings härad. (1936). Göteborg: Dialekt- och ortnamnsarkivet.

HEMBYGDSPROJEKTET UTGER
FÖLJANDE DELRAPPORTER

- 1 RÖRÖ
- 2 HYPPELN
- 3 KNIPPLA
- 4 BJÖRKÖ
- 5 KALVSUND
- 6 GRÖTÖ
- 7 FOTÖ
- 8 HÖNÖ
- 9 ÖCKERÖ

UTGIVARE ÖCKERÖ KULTURNÄMND
TEL. 031-782750, 782170

Tryckt av AB BOBO & ISA 031-78 33 97